

Høgskolen i **Hedmark**

Rena

Arne Håvar Kjellsen Grønsund

og

Eli Dæhlin Bøhmer

Bacheloroppgave

IK-K-HMS dokumentasjon,
et bidrag til læring i landbruket?

IC- QHSE documentation,
a contribution to learning in agriculture?

Ledelse og organisasjonsutvikling

2015

Samtykker til utlån hos høgskolebiblioteket JA NEI

Samtykker til tilgjengeliggjøring i digitalt arkiv Brage JA NEI

Norsk sammendrag

I denne bacheloroppgaven har vi gjort en kvalitativ undersøkelse; om IK- K- HMS dokumentasjon bidrar til læring i landbruket. Hensikten med undersøkelsen var å gi innsikt i hvordan og hvilke type læring dokumentasjonsarbeidet gir.

Bakgrunnen for undersøkelsen ligger i vår grunnleggende antakelse at; IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket, er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen. For å få svar på problemstillingen har vi gjennomført dybdeintervjuer av fire ulike bønder på Østlandet.

Undersøkelsen er oppbygd rundt et teoretisk rammeverk som er tilpasset problemstillingen og vår grunnleggende antakelse. Vi har benyttet teori og forskning om læring og IK- K- HMS dokumentasjon.

Resultatene bekrefter at mye av dokumentasjonsarbeidet gjennomføres av plikt, her følges minstekravet opp. Dette gir i liten grad læring, i beste fall enkeltkretslæring. Det er også deler som gjennomføres av egeninteresse, disse områdene er de som er mest nyttige for bonden, her dokumenteres det også ofte utover minstekravet. Disse områdene relatere seg i stor grad til bondens verdi som er funnet å være økonomi. Faglig nytte og bondens verdi koblet er det som vi har funnet å gi dobbeltkretslæring.

Våre anbefalinger retter seg mot de ansvarlige for dokumentasjonssystemene: Bedre opplæring og tilrettelegging vil forenkle arbeidet med dokumentasjon og bidra til høyere kvalitet i det arbeidet som gjøres.

Engelsk sammendrag (abstract)

In this bachelor thesis we have made a qualitative survey about how IC- QHSE (IK-K-HMS) documentation contributes to learning in agriculture or not. The purpose of the study was to provide insight into whether, how and what type of learning documentation work provides.

The reason for the survey is based on our basic assumption that; IC- QHSE documentation is carried out in agriculture mainly based on duty and demands from the government and care recipients, and that we therefore have little learning effect from the documentation.

To be able to answer the research question, we conducted in-depth interviews of four different farmers in eastern part Norway.

The survey is structured around a theoretical framework that is adapted to the research question and the basic assumption. We have used theory and research about learning and IC-QHSE documentation.

The results confirm that much of the documentation work is carried out by duty, and therefore only comply with the minimum requirements. This provides a small degree of learning, at best single loop learning. There are also parts that are carried out by self-interest, these areas are those that are most useful for the farmer, and are often documented beyond the minimum requirement. These areas are highly related to the farmer's value which is found to be economics. Professional advantage and farmer's value connected together is what we have found to provide double loop learning.

Our recommendations are aimed at those responsible for the systems: Better training and facilitation will simplify the work with documentation and contribute to higher quality of the work.

Forord

Undersøkelsen som er gjennomført har opphav i vår felles interesse for læring av dokumentasjonsarbeid innenfor K- HMS område.

Det å skrive en slik oppgave har medført mye arbeid for oss begge. Under vegs har det vært noen små nedturer, totalt sett har det vært en morsom og meget lærerik reise. De gangene en av oss har hatt stått fast, har den andre hele tiden vært der og motivert til videre framdrift. Humor har vært viktig for oss i denne perioden.

Vi vil rette en stor takk til vår veileder Inge Hermanrud for konstruktive tilbakemeldinger under vegs i prosessen med oppgaven. Vi vil også takke hyggelige bibliotekarer på høgskolen for god service. Takk går også til våre informanter for velvilje til å stille opp, og dele erfaringer med oss.

Vi vil også takke Herman og Hans Fredrik for romslighet med familie utvidelse, da Håvar denne våren delvis flyttet inn og de siste 14 dagene på heltid.

Tilslutt vil vi takke hverandre for et godt og konstruktivt samarbeid.

Ridabu 3. mai 2015.

Eli D. Bøhmer

Håvar K. Grønsund

Innhold

LISTE OVER FIGURER OG TABELLER.....	8
INNLEDNING	9
1.2 TEMA OG FORMÅL.....	9
1.3 PROBLEMSTILLING MED AVGRENSNING	11
1.4 OPPGAVENS OPPBYGNING	12
1.5 BEGREPSFORKLARINGER.....	13
2 TEORI.....	15
2.1 LÆRING:.....	15
2.1.1 Enkel- og dobbelkretslæring.....	16
2.1.2 Bondens læringsmiljø.....	19
2.1.3 Læring og tillit	21
2.2 DOKUMENTASJON	21
2.2.1 Definisjon.....	21
2.2.2 HMS definisjon.....	22
2.2.3 Lukket styringsløyfe.....	22
2.2.4 Hva er KSL.....	25
2.2.5 Bakgrunn for KSL	25
2.2.6 KSL's lovgrunnlag er omfattende for bonden.....	26
2.2.7 Bondens dokumentasjon, oppstart	27
2.2.8 Miljøplan i jordbruket og nye endringer.....	27
2.2.9 KSL dokumentasjonsområder	28
3 METODE	32
3.1 VALG AV FORSKNINGSMETODE.....	32

3.1.1	<i>Valg av forskningsdesign</i>	34
3.1.2	<i>Casestudie</i>	34
3.2	UTVALGSSTRATEGI	36
3.2.1	<i>Kriterier</i>	36
3.2.2	<i>Rekruttering av informanter</i>	36
3.2.3	<i>Setting</i>	37
3.3	DATA INNSAMLINGSPROESSEN	37
3.3.1	<i>Intervjuguide</i>	38
3.3.2	<i>Data innsamling</i>	40
3.4	UNDERSØKELSENS RELIABILITET OG VALIDITET	41
3.5	DATA ANALYSE.....	42
3.5.1	<i>Tematisering av data</i>	43
3.5.2	<i>Analyse</i>	43
3.6	VÅRT ETISKE OG JURIDISKE ANSVAR.....	44
4	DATA OG DRØFTING	45
4.1	DRIFTENS ØKONOMI ER BONDENS VIKTIGSTE VERDI.....	45
4.1.1	<i>Drift</i>	46
4.1.2	<i>Økonomiske verdier har størst betydning</i>	47
4.2	ENKELTKRETSLÆRING	48
4.2.1	<i>Vanskelig, omfattende, byråkratisk og tungvint</i>	48
4.2.2	<i>Lite refleksjon rundt HMS mål</i>	50
4.2.3	<i>Skifteplan og sprøytejournal skaper størst nytteverdi</i>	52
4.2.4	<i>Dokumentasjon fører til minimale endringer</i>	55
4.2.5	<i>Markdag viktigste arena for læring</i>	56

4.2.6	<i>HMS erfaringer deles ikke i landbruket</i>	59
4.2.7	<i>Tatt av hverdagen</i>	61
4.2.8	<i>Manglende risikovurdering</i>	63
4.2.9	<i>Revisjon uten involvering</i>	64
4.3	DOBBELTKRETSLÆRING	67
4.3.1	<i>Økonomiske forhold er vesentlig for bondens dobbeltkretslæring</i>	67
4.3.2	<i>Ikke så mye A4</i>	69
4.4	OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	69
4.4.1	<i>Oppsummering av hovedfunn</i>	70
4.4.2	<i>Konklusjon</i>	72
5	FORSKNINGENS BIDRAG	74
6	AVSLUTNING	76
	LITTERATURLISTE	77
7	VEDLEGG	80
	<i>Vedlegg 1 Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet</i>	80
	<i>Vedlegg 2 Samtykke erklæring</i>	81
	<i>Vedlegg 3 Dagboknotater. Bachelor 2015.</i>	82
	<i>Vedlegg 4 Intervjuguide</i>	90

Liste over tabeller og figurer

Tabeller

Tabell 1 8 punktene i krav til dokumentasjon	10
Tabell 2. Oversikt over læringsressurser og læringsbarrierer generelt	20

Figurer

Figur 1 hensiktsmessig skiftekart	14
Figur 2 hvordan enkel og dobbelkretslæring fungerer i forhold til bonden	18
Figur 3 lukket styringsløyfe	23
Figur 4 hvordan bondens KSL bruker konto ser ut	29
Figur 5 utdrag fra systemdokumentasjon	30
Figur 6 utsnitt av intervjuguiden	39

Innledning

1.2 Tema og formål

Dokumentasjon er aktuelt i alle typer organisasjoner, IK- og HMS dokumentasjon er lovpålagt igjennom forskrifter. Hvordan IK- HMS dokumentasjonen anvendes under vegs og etter revisjon vil ha betydning for organisasjonenes læring.

Formålet med undersøkelsen er å få innsikt i om, hvordan og hvilke type læring dette IK- K- HMS dokumentasjonsarbeidet gir i små og mellomstore bedrifter.

I 1992 ble HMS regimet innført. Målet var å «øke sikkerheten i produksjonslivet, redusere ressursforbruk, sikre miljøet og redusere helsetruslene for arbeidstakere og forbrukere» (Karlsen, 2010a, s. 15). Det var også et ønske om å rasjonalisere tilsynsmyndighetenes ressursbruk, dette ble løst i et tillitsforhold, den enkelte virksomhet fikk overført ansvaret. Overføringen av ansvaret krevde at virksomhetene anskaffet ny kunnskap og kompetanse. For å sikre funksjon på en hensiktsmessig måte ble internkontrollforskriften (IK) innført. Denne forskriften er koblet med ulike bestemmelser i arbeidsmiljøloven (AML) opp i gjennom tiden. Dette har ført til at IK- HMS- forskriften har blitt sterkere og tydeligere i arbeidsmiljøssammenheng, og at AML bærer preg av å ha blitt en mer reell HMS- lov. Det totale omfanget er på åtte lover og cirka 250 ulike forskrifter (Karlsen, 2010a). Forskrift om internkontroll formålsparagraf (Internkontrollforskriften) er delt i tre hovedmål som skal fremme forbedringsarbeid i virksomhetene innen:

- Arbeidsmiljø og sikkerhet.
- Forebygging av helseskade eller miljøforstyrrelser fra produkter eller forbrukertjenester.
- Vern av det ytre miljø mot forurensning og en bedre behandling av avfall slik at målene i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen oppnås.

Oppsummert så dekker disse tre punktene helse, miljø og sikkerhet; HMS.

Videre sier kommentarene til forskriften at den ansvarlige har en plikt til å overvåke og gjennomgå internkontrollen slik at det sikres at denne fungerer etter intensjonene. Det sies

også at det er en plikt og kontinuerlig vurdere internkontrollen slik at feil og mangler fanges opp. I denne plikten ligger det også et krav at det med jevne mellomrom skal gjennomføre en fullstendig revisjon av hele det systematiske arbeidet (Internkontrollforskriften). Karlsen (2010, a) hevder at en slik systemrevisjon setter et krav til dobbeltkretslæring ved at den som er ansvarlig for revisjonen da må stille spørsmål ved eget IK-system, og de resultatene dette produserer i forhold til fastsatte HMS-mål. I IK forskriften § 5, beskriver kravene til dokumentasjon og hva som må dokumenteres skriftlig. Paragrafen består av en punktliste med 8 punkt. I punkt 1-3 er det ikke krav til skriftlig dokumentasjon mens, punkt 4-8 skal dokumenteres skriftlig.

Tabell 1 viser de 8 punktene i krav til dokumentasjon, hvilke som må dokumenteres skriftlig og hvilke som ikke har dette kravet (Lovdata).

1. sørge for at de lover og forskrifter i helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen som gjelder for virksomheten er tilgjengelig, og ha oversikt over de krav som er av særlig viktighet for virksomheten	-
2. sørge for at arbeidstakerne har tilstrekkelig kunnskaper og ferdigheter i det systematiske helse-, miljø- og sikkerhetsarbeidet, herunder informasjon om endringer	-
3. sørge for at arbeidstakerne medvirker slik at samlet kunnskap og erfaring utnyttes	-
4. fastsette mål for helse, miljø og sikkerhet	må dokumenteres skriftlig
5. ha oversikt over virksomhetens organisasjon, herunder hvordan ansvar, oppgaver og myndighet for arbeidet med helse, miljø og sikkerhet er fordelt	må dokumenteres skriftlig
6. kartlegge farer og problemer og på denne bakgrunn vurdere risiko, samt utarbeide tilhørende planer og tiltak for å redusere risikoforholdene	må dokumenteres skriftlig
7. iverksette rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhets- lovgivningen	må dokumenteres skriftlig
8. foreta systematisk overvåkning og gjennomgang av internkontrollen for å sikre at den fungerer som forutsatt	må dokumenteres skriftlig

Det er viktig å påpeke at IK-systemet bør utformes etter virksomhetens størrelse og risikoprofil. Derfor skal ikke en stor virksomhet med høy risikoprofil ha et for slapt og enkelt IK-system, eller at små bedrifter med få ansatte og lav risiko ha et for byråkratisk papirvelde (Arbeidstilsynet, s. a.).

IK-HMS benytter en styringslogikk som opprinnelig ble utviklet for kvalitetssikring. Dette betyr at både IK og KS bygger på de samme eksterne og interne krav, og at prosedyrer og prinsipper har de samme konsekvenser (Karlsen 2010a).

Selv om styringslogikken i IK systemet og KS systemet er like, er det likevel noen forskjeller mellom systemene. IK systemet er pålagt fra myndighetene gjennom forskriften, mens KS systemet er frivillig (Karlsen 2010a). Informantene våre, som befinner seg innenfor landbruksbransjen benytter alle systemet; kvalitetssikring i landbruket (KSL). Dette systemet er bakt sammen av internkontroll, kvalitetsdokumentasjon og helse, miljø og sikkerhet. Vi vil seinere kalle dette for IK- K- HMS dokumentasjon. IK- K- HMS systemet består av to deler; et styringssystem og et kontrollsystem. Bygges dette opp som en lukket styringssløyfe vil en kunne oppnå en kontinuerlig forbedring av IK- K- HMS tilstanden. Det er blant annet ved anvendelse av dette systemet en relativt enkelt kan identifisere enkelt- eller dobbeltekretslæring.

1.3 Problemstilling med avgrensning

Bakgrunn for vår interesse er at vi i våre tidligere jobber innenfor industri og landbruk har arbeidet med IK- K- HMS dokumentasjon. Denne felles erfaringen fra ulike bransjer har gjort oss nysgjerrige på hvordan dette dokumentasjonsarbeidet bidrar til læring.

I denne undersøkelsen har vi sett på om IK- K- HMS dokumentasjon bidrar til læring i landbruket, da vi hadde lett innpass der. Vi mener de virksomhetene vi har undersøkt kan sammenlignes med andre små og mellomstore virksomheter i andre næringer. Hensikten med undersøkelsen var å få innsikt i om, hvordan og hvilke type læring dokumentasjonsarbeidet gir. Vi kom frem til følgende grunnleggende antagelse:

IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen. Denne antakelsen ønsket vi å verifisere eller avkrefte gjennom vår problemstilling:

IK- K- HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket?

For å besvare problemstillingen har vi operasjonalisert denne innenfor læringsbegrepet, til enkeltkretslæring og dobbeltekretslæring.

1.4 Oppgavens oppbygning

I innledningskapitlet orienterer vi om bakgrunnen for valgte tema, og formål med undersøkelsen. Vi presenterer noe historikk, og bakgrunnen for at dokumentasjonskrav ble innført i produksjonslivet og hvilke plikter som fulgte med. Det vises også til ønskede effekter opp imot læring. Vi presenterer vår grunnleggende antakelse, og problemstillingen den førte til med de avgrensninger vi har gjort. Kapitlet avsluttes med en begrepsavklaring. I kapittel 2 presenteres teorien som danner rammeverket for undersøkelsen. Ulike innfallsvinkler av teorien drøftes. Kapittel 3 er metodekapitlet. Det redegjøres for valg av forskningsmetode og forskningsdesign. I delkapitlet om utvalgsstrategier begrunnes de valg vi har gjort med hensyn til utvalgsstørrelse, rekruttering av informanter og settingen for intervjuene. Data innsamlingsprosessen omhandler intervjuguiden og hvordan denne er oppbygd. Data innhentinga gjorde vi i semistrukturerte dybdeintervjuer av fire informanter, dette beskrives i kapitlet. Det finnes en kort del om verifisering av undersøkelsen. Data analyse prosessen er delt i tre underpunkter. Disse tar for seg tematisering, analyse og tolkning av de innsamlede dataene. Kapitlet avsluttes med en seksjon hvor vi tar opp vårt etiske og juridiske ansvar. Informantene behandles med stor respekt, vi presser dem ikke til å snakke eller uttale seg om temaer de finner ubehagelige eller kompromitterende. I tillegg har vi gjennom et eget informasjonsskriv, beskrevet at informanten kan trekke seg fra undersøkelsen på et hvilket som helst tidspunkt. Det ble også sendt ut en samtykke erklæring som de undertegnet i to eksemplarer før intervjuene startet. I kapittel 4 presenteres data og disse drøftes. Kapitlet avsluttes med en oppsummering og konklusjon. Kapittel 5 omhandler forskningens bidrag. Her kommer vi med anbefalinger til ansvarlige overfor KSL systemet, disse anbefalingene er basert på vår konklusjon. Kapittel 6 er avslutningen på denne undersøkelsen. Her vurderes styrker og svakheter ved undersøkelsen. Overføringsverdi av undersøkelsen kommenteres og det avsluttes med en kort stemningsrapport over prosessen.

I forbindelse med gjennomføring av denne bacheloroppgaven har vi ført dagbok, denne startet vi med allerede i september 2014, og den vil avsluttes søndag 3. mai 2015. Dag boka er skrevet i en personlig stil, vi varierer mellom faglig innhold og vurderinger. Personlige betraktninger og følelser skriver vi også om. Dagboka finnes som vedlegg 3.

1.5 Begrepsforklaringer

Informanter kalles de personene vi har intervjuet i denne undersøkelsen. Informanten omtales ved informant en osv.

Bonde, bønder er selvstendig næringsdrivende innenfor landbruksproduksjon. De fleste landbruksvirksomheter har en enkel struktur med bonden som eier og leder på toppen. Graden av mekanisering i produksjonen varierer. Det er ulike årsaker til dette. Enkelte kan ha inngått to avtaler med varemottaker: En avtale om å levere håndplukkede grønnsaker, og en annen avtale om mekanisk høstede varer, som er det mest utbredte. Innenfor husdyrproduksjon finnes det helmekaniserte løsninger, disse produksjonene krever likevel ettersyn av mennesker. Bonden som arbeidsgiver benytter i større eller mindre grad ansatte, avhengig av hvilke produksjon som gjøres og omfanget av denne. Sesong arbeid er utbredt i landbruket, antall ansatte vil kunne variere fra 4 til 60 eller flere personer i de mest intensive periodene.

AMU er arbeidsmiljø utvalg. Det er krav om dette i virksomheter med mer enn 50 ansatte. Er øverste organ for å løse arbeidsmiljø saker i virksomheten.

Avvik er ting som ikke er i overenstemmelse med det fastsatte målet eller minstekravet til dokumentasjon.

Verneombud er en tillitsvalgt person som har i oppgave for å følge opp arbeidsmiljøet for de ansatte.

Revisjon er evaluering resultatdokumentasjonen i virksomheten. I landbrukssammenheng benyttes to varianter av revisjonsbegrepet. Egenrevisjon er den årlige revisjonen bonden selv gjør. Revisjon av KSL dokumentasjonen gjøres av KSL revisor. Systemet er lagt opp slik at alle skal ha hatt revisjons besøk hvert tiende år. I intensive produksjoner som grønnsaker og husdyr gjennomføres KSL revisjon hyppigere.

Landbruksrådgivinga er en medlemsorganisasjon som utfører forsøk og driver rådgivning og veiledning innenfor landbruk.

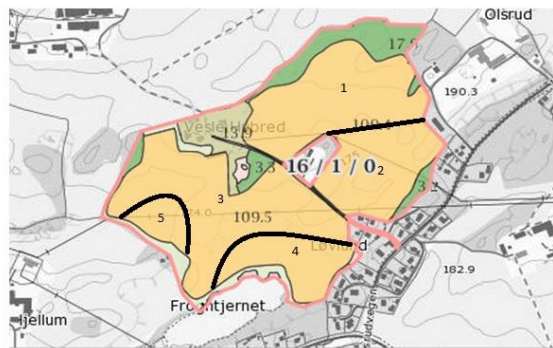
Plantevern er mekanisk eller kjemisk behandling av kulturplanter i felt/åker. Plantevern kan bekjempe ugras, sykdom og insekter i kulturplantene. For å utøve kjemisk plantevern kreves det autorisasjonsbevis som må fornyes hvert tiende år. Dette nevnes som sprøytekurs.

Sprøyting er utøvelse av kjemisk plantevern. En bruker traktor med åkersprøyte påmontert.

Sprøytejournal er dokumentasjon over det kjemiske plantevern arbeidet som utføres. Fungerer som en dagbok med aktuelle notater om vær, kulturens tilstand, hva en sprøyter mot og hvordan virkning er. De som er tilknyttet GH-dok fører denne inn der.

GH-dok er Gartnerhallens dokumentasjonssystem for deres produsenter.

Skifteplan er et kart over jordbruksarealene det produseres på. Dette er oppdelt i hensiktsmessige områder for ulike produksjoner, skiftene gis navn ofte i form av nummer. Dette vises i figuren under. Hvert enkelt nummererte areal betegnes som skifte.

Figur 1 viser hensiktsmessig skiftekart for denne eiendommen. Skiftene er nummerert fra 1 til 5. Kartet gjengis med tillatelse fra eier av eiendommen (Skog og Landskap).

Skiftenotering er dokumentasjonen av hvilke vekst, arbeid og tiltak som utføres på det enkelte skifte den enkelte sesong. Det dokumenteres også avlingsnivåer. Denne skifteplanen hanger også sammen med sprøytejournalen som viser hvilke kjemiske tiltak som er utført i den enkelte kultur.

Driftsoptimalisering: Dette er Det Norske Veritas (DNV GL) forståelse av ordet driftsoptimalisering, dette er også overførbart til landbruket:

«Optimalisering av den operasjonelle virksomheten, Operational Excellence, handler om å oppnå reduserte kostnader, styrket kvalitet, økt produksjon og andre fordeler. Formålet er ofte å øke lønnsomhet og ytelse, samt ta høyde for virksomhetens rammebetingelser. Operational Excellence handler ganske enkelt om å konsekvent gjøre det riktige» (DNV GL).

Når vi skriver K betyr der kvalitet, H er helse, M er miljø og S står for sikkerhet.

2 Teori

Dette kapitlet er en gjennomgang av den teorien vi har benyttet under oppbyggingen av denne undersøkelsen, den samme teorien gjenspeiler seg i analysen. Vi har brukt teorien for å bygge opp en forskbar problemstilling (Mehmetoglu, 2004), teorien er ledetråder i arbeidet vårt og de danner grunnlag for sammenligning under analysearbeidet. Teoriene forklarer innholdet i begrepene vi har benyttet. De viser oss også hva vi skal lete etter i forhold til den problemstillingen vi valgte å arbeide med.

Vi har valgt læring som hoved teori og avgrenser dette til enkel- og dobbelkretslæring.

For å gjennomføre undersøkelsen har vi også benyttet litteratur innenfor HMS og dokumentasjons feltet. Vi har arbeidet med den lukkede styringssløyfa. En forutsetning for denne er at det foreligger systemdokumentasjon og resultatdokumentasjon. Dette feltet omhandler Internkontrollforskriften som også danner grunnlag for KSL. Det gis en fyldig omtale av KSL med bakgrunn og oppbygning. Dette har vi gjort for å gi et helhetlig bilde av hva KSL dreier seg om, og hvor omfattende det er. Det gir også grunnlag for å sammenligne mot tilsvarende dokumentasjonssystemer i andre næringer i seinere undersøkelser.

2.1 Læring:

For å forstå begrepet læring har vi valgt å bruke Linda Lais (2004, s. 155) definisjon:

Læring er tilegnelse av ny eller endret kompetanse – i form av kunnskaper, ferdigheter eller holdninger - som gir relativt varige endringer i en persons adferdspotensial.

På bakgrunn av dette har vår forståelse av begrepet læring som praksis sin forankring i Kaufmann og Kaufmann's (2009, s. 186) definisjon om læring; "tilegnelse av kunnskaper og ferdigheter som har sitt utgangspunkt i erfaring og fører til relativt varige endringer i tenkesett og atferd".

Som vi har vist benytter vi en pragmatisk tilnærming til begrepet læring i arbeidet med denne undersøkelsen, vi har tilnærmet oss læring ved hjelp av Argyris og Schöns

handlingsteori. Handlingsteori er knyttet til organisasjonslæring, det er i dette området undersøkelsen vår er gjennomført.

Handlingsteori deles inn i to; uttrykt teori og bruks teori. Uttrykt teori er det vi sier at vi gjør eller hvilke verdier vi påberoper oss å ha. Bruksteori er det vi faktisk gjør (Filstad, 2010, s. 49). Ved å forholde oss til verdiene våre ved bare å uttrykke dem uten å handle på dem så fremstår de som fasade teori. Skillet mellom handlings- og bruksteori kan videreføres til to hovedformer for læring; enkel- og dobbelkretslæring (Filstad, 2010).

2.1.1 Enkel- og dobbelkretslæring

Enkelt- og dobbelkrets læring ble lansert som begreper for første gang da Argyris og Schön skrev *Organizational Learning: A Theory of Action Perspective* i 1978. De beskrev enkelt- og dobbelkretslæring prosessen i en kontekst av å forklare organisasjonslæring. De forklarte enkelt og dobbelkretslæring som følger:

«Når en feil som oppdages og korrigeres, tillater å la organisasjonen fortsette med sin gjeldende politikk og sine gjeldende mål, så er feilen og korreksjonsprosessen enkeltkretslæring. Enkelt krets er som en termostat som lærer at når det er for varmt så slår den seg av og når det er for kaldt så slår den seg på. Termostaten kan utføre oppgaven fordi en får informasjon om temperaturen i rommet. Dobbeltkretslæring oppstår når en feil blir oppdaget og korrigerert på en måte som føre til refleksjon over organisasjonens underliggende normer, verdier og mål» (infed, 2013, egen oversettelse).

Enkelkretslæring er i vår sammenheng å korrigere for feil og mangler i produksjonen. Dette kan gjøres ved å endre prosedyrer eller rutiner. Dette dreier seg om hvordan ting kan gjøres bedre (Jacobsen og Thorsvik, 2007), det er her snakk om å fokusere på måloppnåelse (Filstad, 2010). Enkelkretslæring kan sees på som en praksis for å lappe på skader uten å ta tak i årsaken til skaden.

Dobbeltkretslæring derimot dreier seg om å gå dypere til verks i læringsprosessen. Her dreier det seg om å danne seg en grunnleggende forståelse av hvorfor en skal gjøre ting bedre (Jacobsen og Thorsvik, 2007). Det stilles spørsmål ved grunnleggende verdier og antakelser som er grunnlag for våre vurderinger og beslutninger (Filstad, 2010, s. 50). Manglende

måloppnåelse undersøkes inngående for om mulig å finne den bakenforliggende årsaken. Finnes denne, så vil ofte endringer gjøres.

Forskjellene mellom enkel- og dobbelkretslæring ligger i at enkelkrets tar den korte vegen ved å bare endre måten ting gjøres på. Dobbeltkretslæring går inn i problematikken, ved å reflektere og undersøke bakenforliggende faktorer, for så å vurdere om noe her kan optimaliseres eller endres for å få et bedre resultat.

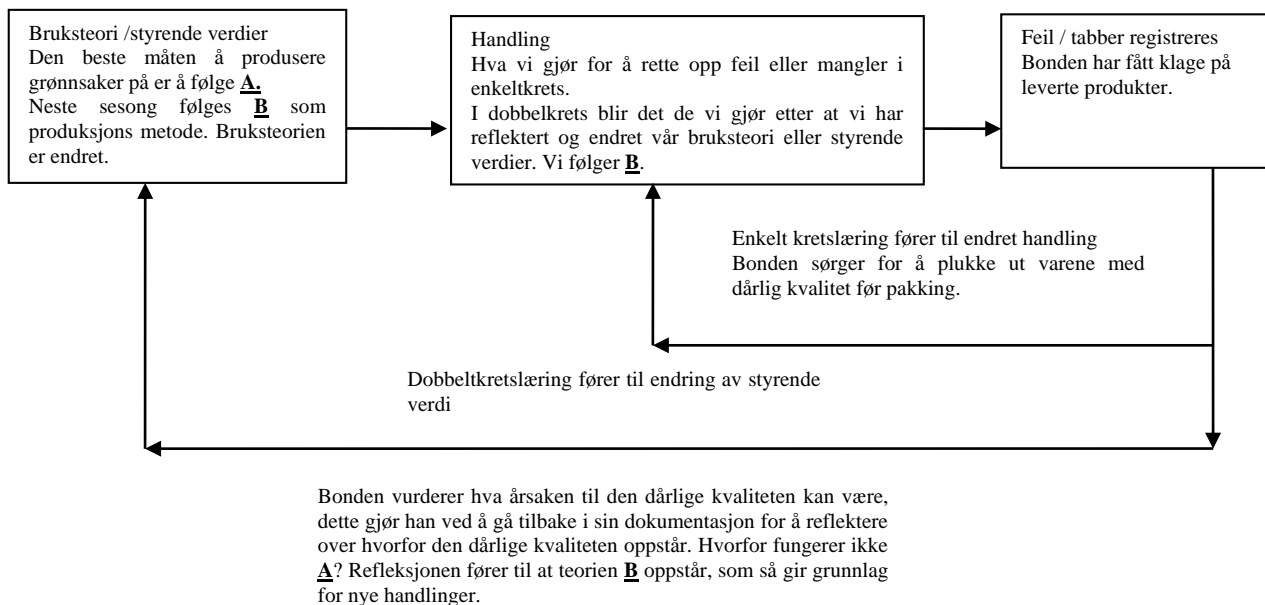
I små virksomheter som landbruk foregår også mye læring i form av individuell erfaringslæring, og i kollektiv refleksjon. Individuell refleksjon beskrives i eksempelet om grønnsakprodusenten og enkel og dobbelkretslæring i figur 2. Refleksjon som en kollektivaktivitet skjer i praksis for eksempel; når bøndene møtes og drøfter ulike problemstillinger frem og tilbake. Dette skjer ofte på markdager. Eksempel på hva som skjer på en markdag er beskrevet i kapittelet om bondens læringsmiljø.

Læring gjennom refleksjon kan skje igjennom fem ulike prosesser. Høystrup's fem refleksjonsprosesser listes opp (referert i Filstad 2010, s. 73) og eksempler fra bondens hverdag gis:

1. Refleksjon krever distanse til erfaringen for å kunne lære av den. Etter avsluttet arbeidsdag vil det være naturlig å se på dagens problemer for så å se fremover; på hvilke muligheter det vil være for morgendagen. Her vil tidligere kunnskap kunne bli reorganisert for ny bruk.
2. I refleksjonsprosessen bearbeides og skapes det sammenheng mellom ulike kunnskaper som møtes, for eksempel å vurdere årets resultater og aktiviteter opp imot tidligere erfaringer ved samme produksjon og å se dette i sammenheng med teori på fagfeltet.
3. Refleksjon dreier seg om å bedømme eller evaluere erfaringen, synliggjøre og være seg bevisst kunnskapen i erfaringen og finne ut om den er riktig.
4. Refleksjon dreier seg om å undersøke premissene vi opererer under. Premisser her kan være om vi bruker riktig gjødseltype for den aktuelle veksten, sett i sammenheng med dens behov og hvilke stoffer som er i jorda og i gjødsla er riktig kombinasjon av stoffer.
5. Refleksjon og organisatorisk praksis; spørsmål stilles til det som tas for gitt. Eksempler på slike spørsmål kan være: Hvorfor gjør jeg dette? Er dette det riktige? Hva er bedre? Hvorfor er det bedre?

Det sies videre at refleksjon skjer i sammen med kollegaer i en organisasjon, i landbruk vil dette ofte være kollegaer utenfor egen organisasjon/virksomhet.

Figur 2 er en hybrid av Filstads (2010, s.49) illustrasjon av enkel og dobbelkretslæring. Vi har implementert bondens handlinger i de ulike læringskretsene. Illustrasjonen er som følger: En bonde produserer grønnsaker og får klage på råttene vare fra sin varemottaker. I en situasjon med enkeltkretslæring vil det bli gjort strakstiltak på pakkelinja for å plukke ut de produktene som har for dårlig kvalitet, slik at de ikke kommer med i forbruker pakningene, og vare mottaker og bonde blir begge fornøyde. Hvis så bonden går dypere til verks ved å se i sin dokumentasjon for å finne ut hvor i lageret grønnsakene kommer fra, og deretter finner frem sin oversikt over hvor de enkelte partiene med grønnsaker er dyrket og på hvilke måte de er behandlet i gjennom lagring og vekstsesongen for videre å vurdere om det kan være noen sammenheng mellom bakenforliggende handlinger og dagens kvalitet. Bonden har foretatt en hvorfor analyse av sin produksjon, han har reflektert over handlingene og dannet nye grunnleggende antagelser og teorier om sin grønnsakproduksjon. Vedkommende vil sannsynligvis endre strategi for produksjonen og en dobbelkretslæring har foregått.

Figur 2 viser hvordan enkel og dobbelkretslæring fungerer i forhold til bondens mulige handlingsmønster i forbindelse med læring. Figuren er inspirert av Filstad (2010, s. 49).

Innenfor læringstemaet var vi interessert i finne ut i hvilke grad informantene bedrev enkel- eller dobbelkretslæring.

I landbruket som i alle andre næringer er læring en nødvendighet og drivkraft for utvikling og endring. Utvikling og endring er nødvendig for å sikre overlevelse og konkurransekraft. Ut over å se etter om dokumentasjons arbeidet førte til læring har vi sett etter hvilke arenaer informantene lærer på.

2.1.2 Bondens læringsmiljø

Bonden lærer på ulike arenaer, dette kan være på egen gård, i møte med andre bønder, på samlinger arrangert av veiledningstjenesten og ulike kurser og skoleringstiltak. Disse arenaene omfatter både formell og uformell læring.

På arbeidsplassen som læringsarena foregår i hovedsak uformell læring, en lærer av å løse de daglige oppgavene på egen gård og i møte med kollegaer. Ren formell læring vil for bønder foregå i form av kurs og skoleringstiltak.

Det finnes også en hybridform for læring, den foregår i interaksjon mellom bønder og veiledningstjenesten. Eksempel på denne formen for læring er Landbruksrådgivingas markdager; på denne arenaen møtes bøndene ute i felt for å se på en dagsaktuell problemstilling, det er Landbruksrådgivinga som arrangerer og innkaller til samling. Tar vi utgangspunkt i ugrasbekjempelse i korn, så ser vi på tilstanden der vi er: Hva som er gjort så langt i sesongen. Vi blir orientert om tidligere års produksjon for å trekke historiske linjer å forholde oss til, for å forstå årets tilstand. Med utgangspunkt i ugrasflora på stedet og den informasjonen vi har fått diskuteres ulike strategier av deltagerne, vi tar også med forsøksbaserte råd fra veiledningstjenesten før den enkelte trekker en konklusjon om tilstanden på egen gård, og hva som bør gjøres der (Bøhmer, 2014). Vi ser her at det foregår kollektiv refleksjon.

Arbeidsplassen beskriver Filstad (2010) som et læringslandskap, her finnes både læringsressurser og lærings barrierer. I tabellen vi har lagt under, er de mest relevante læringsressurser og læringsbarrierer vi finner generelt presentert.

Tabell 2. Oversikt over læringsressurser og læringsbarrierer generelt

Lærings ressurser	Læringsbarrierer
Praksisfellesskap	Mangel av erfarne kollegaer på arbeidsplassen
Praksisdeltagelse	Ensidig arbeid
Praksisevaluering	Manglende eller motstridende evaluering av arbeidet

Læringsressursene dreier seg om tilgang til kollegaer eller andre bønder. Det sosiale vil gi mulighet for utveksling av erfaring og kunnskap samt være en arena for diskusjon av resultater og virkninger av ulike aktiviteter innenfor produksjonene. Denne diskusjonen, eller mangel på sådan kan vi også finne igjen i siste punktet under læringsbarrierer. Når det gjelder læringsbarrierer er den mest utpregede; mangelen av kollegaer i det daglige. Ensidig arbeid vil i liten grad være relevant for de fleste landbruksvirksomheter; oppgavene varierer i løpet av dagen, og en vil ha stor variasjon i arbeidsoppgaver og intensitet i arbeidet i forhold til ulike driftsformer / produksjoner og årstidsvariasjoner. Manglende evaluering vil en sannsynligvis finne i større grad hos bønder som driver enkelt (korn eller grasproduksjon med fulltidsjobb utenfor gardsdrifta) i forhold til de med en ekspansiv drift med for eksempel omfattende grønnsakproduksjon eller husdyr. Her er drifta av så stor økonomisk betydning at den krever stor grad av engasjement. Motstridende evaluering vil kunne oppstå når to kollegaer innenfor landbruket diskuterer sine resultater og de har ulike mål for drifta si. Det kan også forekomme mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Eksempel på motstridende HMS tankegang er at bonden sier at det bare er en som skal sitte på traktoren, og den utenlandske arbeidstakeren mener det er ufarlig med folk på stigbrettet under kjøring. Her vises ulik evaluering av trygt HMS arbeide.

Praksisfellesskapet oppstår når bøndene møtes; det er et fellesskap bøndene har med, og til sine kollegaer på jobb. Det å praktiserer sammen, ved å utveksle ideer og kunnskap, som diskuteres og reflekteres over. Dette for å skape ny kunnskap og kompetanse for en bedre oppgave løsning, det er felles interesser i å bidra til å løse hverandres oppgaver (Bøhmer, 2014). Dette praksisfellesskapet kan resultere i både enkel- og dobbeltkretslæring. Dobbeltkretslæring oppnås dersom refleksjonene fører til ending av grunnleggende verdier og antakelser. Praksisfellesskap kan sees i et sosialt og kulturelt perspektiv på læring (Filstad, 2010). Innenfor praksisfellesskap finner vi også mesterlære. «Mesterlære viser relasjonen

mellom mesteren og som har kunnskap, og lærlingen som har behov for å tilegne seg kunnskap» (Filstad, 2010, s. 81). Denne formen for læring er spesielt utbredt i virksomheter der flere generasjoner er involvert.

2.1.3 Læring og tillit

De ulike arenaene representerer ulike former for læring. Og læringa skjer ofte i form av kunnskapsdeling mellom kollegaer. Deling av kunnskap og erfaringer krever også tillit. Tillit er en følelse av eller en vilje til å stole på andre. En må være villig til å være sårbar enten ved å stille spørsmål eller be om råd i en sak, selv om en føler kan være dum. I denne undersøkelsens sammenheng vil det være kompetansetillit som er hovedanliggende. Dette dreier seg om å ha tillit til at andre personer har kompetanse som kan være nyttig og riktig for bonden. Det å stole på de råd en får av en kollega i et fagliganliggende er kompetansetillit. Tillitten kan også måles i hvor lett det er å spørre en kollega om hjelp eller råd (Filstad, 2010).

2.2 Dokumentasjon

2.2.1 Definisjon

Med å dokumentere mener vi i denne sammenheng de nedtegnelser/ skriftlig dokumentasjon og arkivering av relevante dokumenter som blir gjort i forbindelse med rutiner og eventuelle hendelser rundt rutinene. Verdien av dette materialet synliggjøres i organisasjonens læring i ettertid.

Denne forståelsen har sin teoretiske forankring i definisjonene som Arkivverket Riksarkivet og Statsarkivene benytter.

«Dokumentasjon *Dokument(er)* som stadfester eller beviser, dvs. dokumenterer, at bestemte handlinger har funnet sted» (Arkivverket Riksarkivet og Statsarkivene).

En konsekvens av dokumentasjons arbeide er at bonden må arkivere dokumentene, dette for å ta vare på til seinere bruk og eventuell revisjon. Arkiveringen kan gjøres på ulike måter, den enkelte lager ofte sitt eget system for å ta vare på egne dokumenter. KSL arkivet skal oppbevares i ti år.

Bonden må kunne dokumentere sin produksjon innenfor kvalitet, helse, miljø og sikkerhet, dette er en del av KSL. Alle råvarer og driftsmidler og anvendelse av disse skal dokumenteres, samt alle arbeidsoperasjoner i forhold til såing, jordarbeiding og plantevern.

2.2.2 HMS definisjon

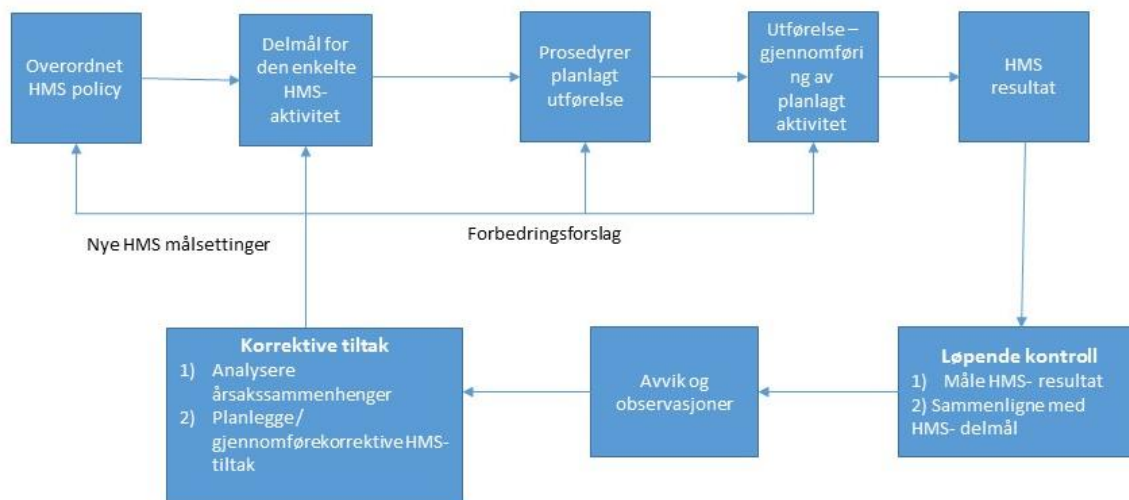
Som et sosial konstruert begrep er HMS et akronym som består av delkomponentene helse, miljø og sikkerhet. «Disse tre delkomponentene representerer viktige, men likevel på mange måte ulike kjerneelementer i HMS begrepet» (Karlsen, 2010b, s. 44). Her omfatter helsediskursen ulike perspektiver rundt arbeidsmiljø og personsikkerhet. Eksempel på dette kan være fokus på bondelunger. Miljødiskursen omhandler ressursbruk og hvordan virksomheter anvender sine knappe ressurser på en slik måte at det gagnar miljøet best mulig. Sikkerhetsdiskursen på sin side omfatter mesohendelser. Dette kan være alt fra brann, terrorangrep, og ulykker (Karlsen 2010b).

Videre sier Karlsen at HMS som et samlet begrep vil fremstå som en diskurs knyttet til forståelsen av bærekraftig utvikling. Her kan man dele inn i et samfunnsnivå hvor man gjennom verdiskapingen må respektere naturens tålegrenser. På organisasjonsnivå må man er en husholder av ressurser, og på et individ nivå hvor man skal fremstå som en virksomhet som ivaretar et fullt forsvarlig arbeidsmiljø (Karlsen 2010b).

2.2.3 Lukket styringsløyfe

Karlsen(2010a) hevder at IK-HMS-systemet består av to deler. Den ene er et styringssystem, hvor HMS-tilstanden sikres gjennom rutiner og prosedyrer, mens den andre et kontrollsystem hvor virksomheten kontrollerer styringssystemet. Videre anbefaler Karlsen (2010a), at styrings og kontrollsystemet bygges opp som en lukket styringsløyfe som i figur 3.

Målet med å benytte en slik styringsløyfe er å kontinuerlig skape forbedringer av HMS-tilstanden i virksomheten. I tillegg skal et slik lukket system forhindre at det forekommer avsporinger og forstyrrelser i forbedringsarbeidet, ifølge Karlsen (2010a).

Figur 3 lukket styringsløyfe (Karlsen 2010a, s.108).

Ser vi på boksene øverst i modellen utgjør disse styringssystemet, mens de nederste boksene utgjør kontrollsystemet. Dette viser at styringssystemet skal sørge for at resultatene blir i overensstemmelse med HMS-målet og policyen, mens kontrollsystemet skal redusere gapet mellom idealer og realiteter når avvik inntreffer (Karlsen 2010a). Videre hevder Karlsen at HMS resultatet blir prosessorientert i tillegg til å være målstyrt. Dette er en fordel ved at feil, mangler og avvik blir identifisert og rettet, samt at man deretter analyserer disse. En slik analyse vil kunne føre til ytterligere forbedringer.

Ved å benytte en slik styringsløyfe i HMS arbeidet kan både enkelt og dobbeltkretslæring oppnås. Læringen kan for eksempel oppnås gjennom å foreta en revisjon eller HMS-gjennomgang. Her oppnås enkeltkretslæring dersom virksomheten på bakgrunn av resultatene fra HMS-gjennomgangen korrigerer seg i henhold til de målene som på forhånd er satt. Det kan med andre ord sies at virksomheten lærer seg hvordan den skal nå de fastsatte målene. Dette kan karakteriseres som målstyring. Bakdelen med en slik målstyring er at en ofte ikke kommer lengre i arbeidet enn det som er fastsatt som et minimumskrav for HMS. Ser vi derimot på dobbeltkretslæring, så stiller en seg spørsmål om de målene som er satt, er de mest relevante for virksomheten, eller om man faktisk bør endre selve målene for å forbedre HMS-resultatet. Det er kontrolldelen av styringsløyfen, som kan føre til dobbeltkretslæring (Karlsen 2010a).

I følge IK-HMS forskriften § 5-2.4 skal virksomheten utarbeidet et mål for HMS arbeidet. Det er viktig at målet blir klart formulert, og at det bør knyttes opp mot virksomhetens HMS policy dersom en slik finnes. Karlsen (2010a) sier at et HMS-mål er «en formulering av hvilke fremtidige HMS resultater og prestasjoner som skal oppnås». Videre bør det være delmål innenfor hver HMS- aktivitet. Det vil si et delmål for helse, et for miljø og et for sikkerhet ifølge Karlsen (2010a).

I følge en Fafo undersøkelse som ble gjennomført i 2009 som omhandler systematisk HMS arbeid i norske virksomheter, den viser at 70% av de spurte virksomhetene hadde et mål for HMS arbeidet (Andersen, Bråten, Gjerstad & Tharaldsen, 2009). Videre blir det poengtert i undersøkelsen at det er de virksomhetene som har 20 ansatte eller flere som er de flinkeste til å utforme mål. Rapporten fremhever også at det er de virksomhetene som har HMS-ressurser slik som verneombud, HMS leder og AMU som i størst grad har HMS-mål.

Styringsløyfen forutsetter at det er satt et mål for HMS-arbeidet, og at resultatene en ønsker å oppnå kan måles opp imot disse. Slikt sett kan vi stille oss spørsmålet om et verktøy som lukket styringsløyfe er egnet, når vi vet at det ikke er alle virksomheter som har satt seg et slik mål. Styringsløyfen kan helt klart bidra til et forbedret HMS-resultat, men den forutsetter at det er nok ressurser og kunnskap til å kunne benytte den som et effektivt verktøy.

Geir R Karlsen (2010c) hever at ledere i virksomheter som har en enkel struktur befinner seg i et spenningsfelt med kryssende interesser, og hvor lederen ofte må ta alle avgjørelser på egenhånd. Selv om HMS-arbeidet er pålagt finnes det også mange andre oppgaver som er lovpålagt, slik som regnskapsplikt. Ofte kommer økonomiske interesser først, siden virksomheten er eid, finansiert og styrt av en og samme person. Da må HMS-arbeidet vike i forhold til andre og mer pressende oppgaver som virksomheten utsettes for. Han sier videre at dersom det ikke finnes verneombud i virksomheten finnes det heller ingen strukturelle barrierer mot at HMS-arbeidet følges opp. Det er innenfor området som beskrives over, vi som oftest finner bondens virksomhet.

En videre forutsetning for at en lukket styringsløyfe skal fungere er at man faktisk dokumentere de avvikene som oppstår. Karlsen (2010a) sier at avvikene skal dokumenteres med eksempler, beskrivelser og referanser, og som tidligere beskrevet at de må sees opp imot de målene man har satt seg for HMS-forbedringer. I en Fafo undersøkelse gjennomført

i 2009 som omhandler systematisk HMS arbeid i norske virksomheter ble det stilte en del spørsmål vedrørende holdninger til HMS arbeidet. Et av disse spørsmålene var hvorvidt daglig leder var enig eller uenig i om HMS var for mye papirarbeid, om kravet til skriftlig dokumentasjon var for omfattende. Her var 28% av de spurte helt enig, mens 39% var delvis enige av 1348 ledere. Rapporten fremhever at de virksomhetene som ikke har verneombud og ikke har et AMU er de som finner dokumentasjonsarbeidet vanskeligst (Andersen, et al., 2009).

2.2.4 Hva er KSL

KSL er bondens verktøy for å systematisere og dokumentere arbeidet som blir gjort på gården (Matmerk s. a. d). KSL som verktøy dekker kvalitets-, helse-, miljø- og sikkerhets arbeidet i den enkelte produksjonsenhet. KSL systemet er et felles styringssystem for internkontrollsystem og kvalitetssikringssystem. Karlsen(2010a) sier at flere virksomheter velger å dokumentere både IK og KS i et felles styringssystem slik at det blir et felles sett av rutiner. Videre sier han at fordelene med et slikt felles styringssystem blant annet er at HMS-implikasjoner blir direkte knyttet til produksjonsprosessen. Det er en stor fordel i forhold til belastninger på det ytre miljøet. Et felles styringssystem fanger opp produksjonens natur, samtidig som det tas hensyn til HMS ved at man får et bilde av hvilke helse miljø og sikkerhetsutfordringer produksjonen skaper. Et eksempel kan være sprøyte dokumentasjonen som er integrert i systemet. Da vil bonden måtte ta hensyn til egen helse ved krav om verneutstyr, samtidig ivaretas miljøet ved de restriksjonene som settes ved eksempelvis års mengde kjemikalier som kan benyttes. Sikkerheten ivaretas gjennom krav til lagring i låste rom. Og til slutt stilles det et kvalitetskrav fra Mattilsynet om hvor høye restverdier av sprøytemidler som er tillatt når produktet er høstet og levert. Kvaliteten dreier seg også om å oppfylle standarder fast satt av varemottakere og i Norsk Standard for de ulike produktene som bonden fremstiller. Det dreier seg også om å kunne spore tilbake til bondens leverandører av driftsmidler og produktets opphav.

2.2.5 Bakgrunn for KSL

Bakgrunnen for at KSL ble etablert var tanken om at hvis forbrukerne har tillit til kvalitetsarbeidet på norske gårder vil det gi et fortrinn for norske råvarer i markedet (Groven, Brendehaug, Aall & Kvitastein, 2004). En annen tanke bak KSL, var at det skulle være et redskap for bøndene til å forbedre egen drift gjennom å fungere som et

styringsverktøy i kvalitetsarbeidet (Groven et al., 2004). KSL ble opprettet av landbrukets organisasjoner og ulike varemottakere som for eksempel; slakterier, Tine, Felleskjøpet og Strand Unikorn. Fra januar 2015 har KSL overtatt ansvaret for miljøplan fra det offentlige. Sitatet fra Vestlandsforsknings evaluering av KSL i 2004 (Groven, et al., 2004) viser hvordan KSL var tenkt å fungere:

KSL er organisert som eit *felles* system for *heile* primærlandbruket ut frå den tradisjonen for kollektiv handling som næringa har. KSL ønskjer å forsterke seg som ein reiskap for å byggje forbrukar tillit. Tre av dei største daglegvaregrupperingane viser til at dei i nær framtid ikkje vil gi hylleplass til norske landbruksprodukt utan KSL- godkjenning. Det krev at næringsmiddelindustrien kan garantere skilje mellom produkt med og utan KSL- råvare.

Nå sier Matmerk dette om; hvorfor KSL: «Kvalitetsbevisste forbrukere skal kunne ha tillit til at norsk mat er produsert på en måte som tar hensyn til både dyr, mennesker og naturen for øvrig. Derfor har landbruket utviklet sitt eget kvalitetssystem, Kvalitetssystem i landbruket (KSL)» (Matmerk, s. a. a). Dette ser vi også på som en form for omdømmebygging.

2.2.6 KSL's lovgrunnlag er omfattende for bonden

Kravene i KSL- standarden bygger på ulike krav i offentlige lover og forskrifter, det er også lagt til noen egendefinerte krav. Totalt dekker KSL opp 1800 sider lover og forskrifter (Matmerk, s. a. c).

KSL- kravene til helse, miljø og sikkerhet bygger på Forskrift om systematisk helse, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter. Kravene gjelder all gårdsbruk, uansett om de har ansatte eller ikke. Her går KSL ut over forskriftens krav, som på noen områder bare gjelder gårdsbruk med ansatte (Matmerk. s. a. b).

Her presenteres en kort oppsummering av hvor omfattende disse sammensatte lover og forskrifter kan bli for en bonde:

KSL stiller generelle krav til gården, disse berøres av 15 ulike lover og forskrifter. Helse miljø og sikkerhets krav (HMS) berøres av 25 lover og forskrifter, dette er lover og forskrifter som alle bønder berøres av uavhengig av produksjonstype.

Hvis vi tenker oss at en bonde produserer korn, grønnsaker, poteter og fjærfe vil vedkommende måtte forholde seg til generelle krav til gården og HMS kravene som nevnt over. Disse utgjør 40 ulike lover og forskrifter. Videre vil planteproduksjonen berøres av 1 lov og 10 ulike forskrifter. Fjærfeproduksjonen berøres av 1 lov og 16 ulike forskrifter. Denne bondens produksjon er berørt av totalt 68 lover og forskrifter. KSL har også en medisinstandard som inneholder 9 ulike forskrifter og 3 lover (Matmerk, s. a. b).

2.2.7 Bondens dokumentasjon, oppstart

I januar 2003 ble det pålegg i forskrift til bøndene om å ha miljøplan.

Forskriftens tittel er: FOR 2003-01-15 nr 54: Forskrift om miljøplan. Formålet med miljøplan var at den skulle bidra til en mer miljøvennlig jordbruksproduksjon og positive miljøeffekter. Planen skulle også kunne gi økt verdiskaping med utgangspunkt i de positive miljøeffektene og synlig gjøre miljø innsatsen (Statens landbruks forvaltning).

2.2.8 Miljøplan i jordbruket og nye endringer

Som beskrevet over ble miljøplan krav innført i 2003. Denne har i januar 2015 blitt endret.

Bønder som er tilknyttet Landbruksveiledninga fikk 27. februar 2015 følgende melding:

I 2003 ble Miljøplan innført for alle bønder som søker produksjonstilskudd. En miljøplan er et verktøy for registrering, planlegging og dokumentasjon av miljøtiltak knyttet til jordbruksdrifta.

I jordbruksoppgjøret 2014 ble det bestemt å avvikle krav til miljøplan, og samtidig oppheve forskrift om miljøplan fra 1. januar 2015. Krav til gjødslingsplan og sprøytejournal blir i stedet en del av forskrift om produksjonstilskudd. Kontrollen som er knyttet til å dokumentere miljømessige forhold ved jordbruksdriften skal nå gjennomføres gjennom Kvalitetssystemet i landbruket (KSL).

Endringene du i praksis merker blir ikke store. Sjekklista for miljøhensyn som var en del av miljøplan, blir nå fanget opp av nye sjekklister i KSL, og de fleste punktene finner du igjen i «Sjekkliste 1 – Generelle krav til Gården» (personlig kommunikasjon, 27. februar. 2015).

Hedmarken landbrukskontor har følgende beskrivelse av kravet til miljøplan på sin hjemmeside:

Alle foretak i landbruket som søker offentlig tilskudd til jordbruksproduksjon skal ha miljøplan. Miljøplanen skal være et verktøy for å foreta en helhetlig og systematisk gjennomgang og dokumentasjon av miljøarbeid og miljøstatus på foretaket. Dette arbeidet skal bidra til en større bevisstgjøring omkring miljømessige sider rundt jordbruksdriften, noe som igjen vil være utgangspunktet for å planlegge og gjennomføre konkrete miljøtiltak. Målgruppen er eiere eller brukere av landbrukseiendom er. Ordningen gjelder alle foretak som mottar produksjonstilskudd. Leid areal skal være med. Skogen holdes utenom. Miljøplan er en del av KSL. (Kvalitetssystem i landbruket). Miljøplanen skal kontrolleres sammen med 5% kontrollen av produksjonstilskuddet i august/september.

Manglende miljøplan fører til avkortning av produksjonstilskuddet etter bestemte satser (Stange kommune, 2015).

I 2013 gjennomførte Telemarkforskning på oppdrag fra Statens landbruksforvaltning en spørreundersøkelse for å evaluere bondens miljøplan som virkemiddel for å redusere forurensning fra landbruk og styrke forvaltningen av positive miljøverdier. I denne undersøkelsen kom det frem at bøndene synes de må forholde seg til for mange skjemaer og krav fra ulike kontrollsystemer, og at de derfor ønsket en forenkling og at KSL og miljøplan samkjøres eller eventuelt slås sammen (Brandtzæg & Hvitsand, 2013, s. 13), Dette ser vi at nå er gjennomført og er gjeldende for kommende vekstsesong.

Intervjuene som er gjort har tatt utgangspunkt i regelverket som var gjeldende ut 2014. Det første myndighetspålagte dokumentasjonskravet bonden fikk utover regnskapsplikt; var miljøplan. Denne ble iverksatt i januar 2003.

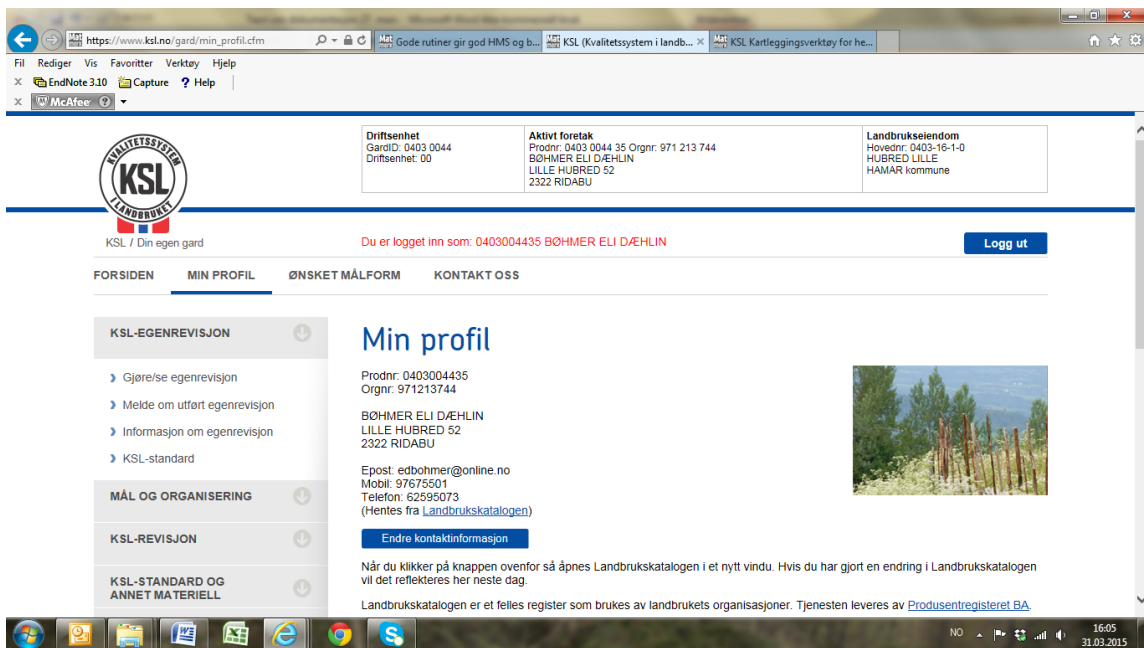
2.2.9 KSL dokumentasjonsområder

Systemdokumentasjon

Bonden er pålagt å dokumentere, og ha et system for dokumentasjonen, og å arkivere dokumentasjonen. Karlsen (2010a, s. 196) har en definisjon av systemdokumentasjon:

Dokumentasjon (perm, håndbok, e.l.) som gir oversikt over mål og krav, prosedyrer og rutiner for HMS (ev. inkludert kvalitet).

Bondens KSL system er ofte basert på nett registrerte skjemaer på bondens brukerkonto i KSL og ringperm arkiv på bondens kontor. KSL omhandler både kvalitets- og HMS dokumentasjon. Eksempel på hvordan Systemdokumentasjon ser ut, vises på bildene under.

Figur 4 viser hvordan bondens KSL bruker konto ser ut. Her finnes systemdokumentasjon i form av tilgjengelige skjemaer, maler og veiledning til bruk av systemet, disse elementene ligger i menyen til venstre i bildet (Matmerk, 2015).

Egenkontroll av elektrisk anlegg og utstyr i landbruksbygg

Bygning:	OK	Avvik	Uaktuell	Tiltak og dato
1 Sikringsskap og inntak				
1.1 Det er ikke unormalt varmt på skrusikringer eller annet utstyr.	☐	☐	☐	
1.2 Skrusikringer er godt tilskrudd.	☐	☐	☐	
1.3 Det er ikke sikringer som stadig løser ut.	☐	☐	☐	
1.4 Sikringsskapet er sikret mot berøring av spenningsførende deler. Alle deksler skal være montert.	☐	☐	☐	
1.5 Sikringsautomater og deksler er hele og forsvarlig festet.	☐	☐	☐	
1.6 Det er ikke åpne hull i sikringsskapet? Alle kabelinnføringer skal være tette.	☐	☐	☐	
1.7 Alle kurser er riktig merket på kursfortegnelsen.	☐	☐	☐	
1.8 Det er brukt riktige sikringer i henhold til kursoversikt.	☐	☐	☐	
1.9 Sikringsskap er rene, ryddige og uten tildekking.	☐	☐	☐	
1.10 Jordfeilbryter(e) og eventuelle jordfeilvarslerer virker med bruk av testknapp. Jordfeilbryter kobler ut og jordfeilvarsler piper.	☐	☐	☐	
1.11 Overspenningsvern er i orden. Se kontrollvindu i hvert fasevern om det har skiftet farge. Bør sjekkes etter tordenvær.	☐	☐	☐	
1.12 Dør til sikringsskap er lukket.	☐	☐	☐	

Figur 5 viser utdrag fra systemdokumentasjon, egenkontroll av elektrisk anlegg og utstyr i landbruket. På dette skjemaet skal bonden krysse av i kolonnen som er riktig i sitt tilfelle, det oppnås da en resultatdokumentasjon. Hvis det krysses for avvik genereres en avviksmelding, som så må behandles ved å sette opp tiltak som skal utføres, og en frist for dette. Når avviket er lukket fysisk går bonden tilbake i systemet og lukker det elektronisk registrerte avviket. Slike skjemaer finnes for alle kvalitets- og HMS områder (Matmerk, 2015).

Resultatdokumentasjon

Resultatdokumentasjon oppnås når vi begynner å dokumentere i henhold til systemdokumentasjonen vi forholder oss til. I landbrukets tilfelle er det lovpålagt og utvidet krav til dokumentasjonen. KSL systemet benyttes oftest.

For å illustrere hva resultat dokumentasjon kan være hos bonden bruker vi følgende eksempel: I KSL arbeidet skal bonden føre egen sprøyte journal som viser hvilke kultur som er behandlet, mot hvilke skadegjørere og med hvilket middel. Vær data skal oppgis, og for enkelte midler skal klokkeslett for behandling også oppgis (bie merkede). Etter at behandlinga er utført skal det registreres hvilke virkning en har oppnådd på skadegjøreren. Dette gir også en oversikt over et utslipps område. Bonden må også dokumentere levering av for eksempel plastavfall. Denne type dokumentasjon er bondens resultatdokumentasjon. Karlsen (2010, s. 195) har følgende definisjon av resultatdokumentasjon:

Dokumentasjon av dagens HMS-tilstand og det arbeid som utføres (skadefrekvenser, utslipps- og avfallsmengder, HMS-tiltak etc).

De informantene vi har benyttet er alle tilknyttet KSL (Kvalitetssystem i landbruket) og andre kvalitetssikrings- og dokumentasjonssystemer. GH-dok er Gartnerhallens kvalitetsdokumentasjonssystem også her er våre informanter tilknyttet gjennom sin grønnsakproduksjon. Gartnerhallen er Norges største produsent organisasjon for grønnsaker og de er leverandør av alle norskproduserte varer til varemottakeren BAMA (Gartnerhallen, 2015). Informantene har tilgang på systemer som i stor grad er ferdig utviklet og standardiserte. Dette kan danne grunnlag for stivhengighet som gjør at bonden ikke søker bedre løsninger for seg. Stivhengigheten kan føre til at det bare er justeringer som foretas i forhold til det ferdigutarbeidede systemet med de innebygde krav og muligheter som der finnes.

3 Metode

For å kunne gjennomføre denne undersøkelse trengte vi en metode for å kunne gjøre dette. ”Metode er måten en går fram på for å kunne løse et problem” (Mehmetoglu, 2004, s. 9). Metoden blir fremgangsmåten eller oppskrifta for å gjennomføre en undersøkelse.

Vår problemstilling; IK-K-HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket? Er spørsmålet vi skal besvare ved å benytte en samfunnsvitenskapelig metode.

Denne problemstillingen befinner seg innenfor det samfunnsvitenskapelige området, vi benytter derfor en metode tilpasset dette. «Samfunnsvitenskapelig metode er hvordan vi går fram for å hente inn informasjon om virkeligheten, og hvordan vi analyserer for å finne ut hva denne forteller oss» (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2010, s 401). De viktigste kjennetegnene på metode er systematikk, grundighet og åpenhet. Ved å følge disse tre punktene vil andre ha mulighet til å sette seg inn i hva vi har gjort og selv være kritiske til resultatet. Det vil bidra til å kunne forstå hvordan vi har arbeidet for å komme frem til de resultatene vi presenterer (Johannessen, et al., 2010).

3.1 Valg av forskningsmetode

Innenfor samfunnsvitenskapen råder to hoved forskningsretninger. Første retning er kvantitativforskning som dreier seg om å undersøke ting som kan telles, eller måles ut i fra fast satte variabler, det brukes mye statistikk og det medfører at en må undersøke store antall tilfeller. Her vil undersøkelsen bestå av mange respondenter og på forhånd fast satte spørsmål og svaralternativer. Den andre retningen er kvalitativforskning, her går en ofte inn i forskningen i den hensikt å få en dypere forståelse av et fenomen, og det vil være enklere når en kan stille spørsmål som kan følges opp underveis i for eksempel et intervju.

Det er vanskelig å finne en kort og grei definisjon på kvalitativforskning, det finnes et utall ulike tilnæringer. Vi har allikevel valgt å bruke Punch`s: ”En empirisk forskning der dataene ikke er i form av tall” (referert i Mehmetoglu, 2004, s. 22).

Vi valgte å bruke en deduktiv tilnærming i vår undersøkelse. Å ha en deduktiv tilnærming vil si at man går ifra teori til empiri. (Johannesen et.al) sier at en deduktiv tilnærming handler om at generelle hypoteser testes ut ved å benytte empiriske data. For vår del hadde vi

utarbeidet en hypotese som var som følger: IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen. Vi testet så denne hypotesen opp imot de empiriske dataene som vi fikk fra våre semistrukturerte intervjuer.

Mehmetoglu (2004) oppgir 8 ulike grunner til å benytte kvalitativ forskning. Den første grunnen er problemstillingens natur, den starter ofte med hva eller hvordan. Det interessante er å forstå hva som foregår i den gitte situasjonen. Vi ønsket å forstå hvordan sammenhengen mellom bondens dokumentasjonsarbeid og graden av læring er. For det andre kan det være den mest hensiktsmessige måten når det er et lite utforsket tema som undersøkes. Det er egnet til å utvikle eller generere ny teori. I vårt tilfelle finnes det lite informasjon om dokumentasjonsarbeidet og graden av læring rundt dette i landbruket. Tredje begrunnelse for valg av kvalitativ tilnærming er når vi ønsker å få frem en detaljert oversikt over fenomenet, dette gjorde vi ved å foreta dybdeintervjuer av aktuelle informanter rundt temaet dokumentasjon og læring. Fjerde gode grunn er å nå informanten i deres naturlige setting hvor de også kan føle seg trygge. Siden vi baserte oss på dybdeintervju var settingen bondens eget kjøkkenbord eller pauserom, dette fordi det er vanskelig å foreta et dybdeintervju når bonden er i aksjon, kjøkkenbordet er også en del av arbeidsplassen for mange bønder. For det femte var kvalitativ metode aktuell å benytte da vi likte den litterære skrivestilen og vi har brakt oss selv inn i studien ved å bruke ordet vi. Nest siste begrunnelse er at vi har skrevet for et publikum som er vant til kvalitative undersøkelser. Den åttende og siste grunnen er at vi som forskere tar en rolle som aktiv lærer ved å formidle informantenes syn.

Kvalitativ metode benyttes når en har behov for å forstå et fenomen (Mehmetoglu, 2004).

Det rettes ofte kritikk imot kvalitativforskning, den blir sett på som uvitenskapelig da den ikke er innrettet mot generaliserbarhet og at resultatene ikke har fremkommet ved hjelp av statistikk (Mehmetoglu, 2004, s. 17). Denne kritikken imøtegås av ulike forskere. Deriblant Flyvbjerg (2010, s. 472) som uttaler seg om kvalitativforskning gjennom casestudie på denne måten:

Casestudiet er ideelt til generalisering ved hjelp af den type test, Karl Popper (1959) kalder ”falsifikasjon”, som i samfunnsvidenskapene er en del af den kritiske refleksivitet. Falsifikasjon er en af de strengeste test, videnskabelige tester kan underkastes: Hvis blot en enkelt observation ikke stemmer overens med tesen, kan den ikke betraktes som værende af almen gyldighet og må derfor enten revideres eller forkastes.

Det kjente eksempelet med ”alle svaner er hvite” illustrerer dette. Ved første observasjon av en sort svane er utsagnet falsifisert, det er ikke riktig lenger. Flyvbjerg (2010, s. 469) sier at casestudie er spesielt egnet til å identifisere ”sorte svaner” da designet er egnet til å gå i dybden.

Etter å ha besluttet å benytte en kvalitativmetode måtte vi velge forskningsdesign.

3.1.1 Valg av forskningsdesign

Hensikten med å bruke en forskningsdesign er at den fungerer som en veileder for å belyse problemstillingen vår, vi var ute etter å finne empiriske data. Det at vi forholdt oss til en strategi har hjulpet oss til å arbeide på en strukturert måte, det har fungert som en fremgangsmåte til en oppskrift. Valg av forskningsdesign påvirkes av den problemstillingen vi skal undersøke. I vårt tilfelle ønsker vi å få en bedre forståelse av hvordan dokumentasjonsarbeidet innvirker på læring hos bønder. Når en skal studere unikhet og gå i dybden på et tema så er casedesign egnet (Thomas, 2011, s. 19-20, egen oversettelse). På bakgrunn av dette har vi valgt å bruke casestudie med dybdeintervju av informantene for å innhente data som kan bidra til å forstå fenomenet.

3.1.2 Casestudie

Ordet case stammer fra det latinske ordet casus, dette ordet betyr tilfelle. Dette viser til at det er ett eller noen få tilfeller som studeres inngående (Johannessen et al., 2010, s 85). For ytterligere å vise at vi har gjennomført en casestudie viser vi til Mehmetoglu´s (2004, s.41) definisjon:

En case studie er en undersøkelse av et begrenset system eller et case (eller flere case) over tid gjennom detaljerte og mangfoldig datainnsamling. Dette systemet er et fenomen som er begrenset i henhold til tid og rom, som for eksempel et program, en begivenhet, en person, en prosess, en institusjon eller en sosial gruppe.

Vår studie har hatt fokus på dokumentasjon og læring, dette ser vi på som caset og bøndene er enhetene vi har undersøkt. Vi har på denne måten gjennomført en enkelt casestudie med flere enheter.

Det er to kjennetegn ved casestudier i samfunnsforskning: Oppmerksomheten avgrenses til den spesielle casen og det skal gis en grundig beskrivelse av casen. Det arbeides for å få med mest mulig data om det vi undersøker (Johannessen et al. 2010, s 86).

Vi valgte å bruke case som forskningsmetode, dette fordi vi i utgangspunktet hadde interesse for HMS og læring, Mehmetoglu (2004) sier at valg av case som metode kan gjøres på bakgrunn av interesse, en hypotese eller sak. Studien er en instrumental casestudie, den har til hensikt å gi oss ny innsikt i om (Mehmetoglu, 2004), og eventuelt hvordan eller hvilke type læring HMS dokumentasjon gir for landbruksvirksomheter.

Vi studerer ulike aspekter av fenomenet dokumentasjon – læring for å forstå dette bedre. Et case studie kan være representativ for andre liknende case (andre næringer), men ikke nødvendigvis (Mehmetoglu 2004).

Vi fulgte Yins (1989) fem elementer som forskere bør hensynta i en casestudie:

1. Forskningsspørsmålet begynner ofte med hvordan eller hvorfor.
2. Oppbygging av en hypotese eller et rammeverk.
3. Bestemme hva caset skal være.
4. Relatere dataene til hypotesen på en logisk måte.
5. Opprette kriterier for å fortolke resultatene.

Rammeverket vårt finnes i vår grunnleggende antakelse som bygger på følgende: IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen. I henhold til IK forskriften § 5 er det et krav om at arbeidet med internkontrollen skal føre til dobbeltkretslæring. Dette fremgår av kravet om at det skal jobbes systematisk med en overvåking av internkontrollen for å sikre at denne fungerer som forutsatt (Karlsen 2010, s. 109). Vi ser her at dersom man kun årlig har en gjennomgang av HMS dokumentasjonen er det lite trolig at man vil kunne oppnå en slik form for læring. Det

teoretiske rammeverket er bygd opp rundt systemdokumentasjon, resultatdokumentasjon og hvilke effekt dette har på læring, vi ser her spesielt etter enkeltkretslæring og dobbeltkretslæring og hvor vi finner dette.

3.2 Utvalgsstrategi

Vårt utgangspunkt var å rekruttere 4 informanter. Bakgrunnen for å rekruttere dette antallet var at vi som studenter hadde begrenset tid til å utføre intervjuene. Samtidig ville tidsbruken til transkribering øke radikalt for hver informant. Med 4 informanter mente vi å kunne få den variasjonsbredden som var nødvendig, og at disse fire informantene ville inneha den nødvendige kunnskapen og bakgrunnen for å besvare vår problemstilling. Samtidig var vi klar over at det å bestemme hvor mange informanter vi skulle ha, ikke var noen enkel oppgave, og at dette antallet kunne endre seg etter som prosjektet skred frem. «Utgangspunktet for utvelgelse av informanter i kvalitative undersøkelser er med andre ord ikke representativt, men hensiktsmessighet» (Johannesen et al. 2010, s. 107).

3.2.1 Kriterier

For å finne ut hvem som var i potensielle informanter i vårt utvalg, benyttet vi kriteriebasert utvelgelse. Det vil si at vi valgte ut informanter som oppfylte spesielle kriterier (Johannesen et al., 2010). For vår del var disse kriteriene som følger: Våre informanter måtte drive innenfor landbruksnæringen. Det neste kriteriet vi stilte var at våre informanter måtte ha ansatte som var involvert i driften. Dette gjaldt enten helårs ansatte eller deltidsansatte i sesong. Vi ønsket også å benytte et kriterium om at landbruksvirksomheten burde ha minimum tre årsverk eller fler. Vi klarte å rekruttere informanter som oppfylte alle våre kriterier.

3.2.2 Rekruttering av informanter.

Når vi skulle rekruttere våre informanter til prosjektet valgte vi å benytte personlig rekruttering. Vi tok personlig kontakt med informanter som vi på forhånd visste ville oppfylle våre fastsatte kriterier. Disse informantene ble valgt ut på bakgrunn av det kjennskapet vi hadde til landbruksmiljøet. Vi valgte først å ringe hver enkelt informant, og spørre dem om de ønsket å delta i et intervju. Her informerte vi kort om

spørreundersøkelsens formål, bakgrunn, og hvor lang tid den ville ta. Deretter sendte vi over et informasjonsskriv og samtykkeerklæring pr. e-post. Disse finnes i vedlegg 1 og 2.

Informantene ble kontaktet to uker før intervjuet skulle gjennomføres. Informasjonsskrivet og samtykkeerklæring ble sendt ut en uke før intervjuet slik at informanten hadde god tid til å forberedes seg til intervjurunden. Det gav oss også den fordelen at vi hadde tid og mulighet til å skaffe alternative informanter, som oppfylte kriteriene dersom noen ønsket å trekke seg eller ikke delta i undersøkelsen. To dager før intervjuet skulle finne sted sendte vi en sms til informantene og minnet dem på avtalen om intervjuet.

3.2.3 Setting

Vi valgte å intervju to av våre informanter i deres eget hjem. Bakgrunnen for dette var at informanten da opplever omgivelsene som trygge. En informant ble invitert hjem til oss fordi dette var mest hensiktsmessig ut fra denne informantens tid og muligheter til fremmøte. Et intervju ble foretatt i kommunens offentlige bibliotek.

En fordel med å intervju informantene hjemme er at det kan være en del visuelle holdepunkter som forbedrer hukommelsen. Da vi gjennomførte testintervjuet, tittet informanten ut av vinduet, og begynte å snakke om hvilke sikkerhetsrisikoer det var ved låvebrua, hva han hadde dokumentert rundt dette, og om tiltak var iverksatt eller ikke.

Før vi startet intervjuet hadde vi en hyggelig samtale med alle våre informanter. Dette gjorde vi for å skape en tryggere setting. Vi fortalte også noen morsomme historier basert på våre egne erfaringer. Disse historiene ble valgt med stor omhu slik at de ikke skulle påvirke informantene på forhånd.

3.3 Data innsamlingsprosessen

Vi skal gjennomføre vår casestudie ved å benytte kvalitative halvstrukturerte intervjuer av enkeltinformanter. Å strukturere intervjuguiden på denne måten gjør det mulig å hoppe fra tema til tema uten å følge rekkefølgen på spørsmålene, altså et halvstrukturert intervju (Mehmetoglu, 2004). Et halvstrukturert intervju bærer mer preg av å være en samtaleform enn et strukturert intervju, hvor alle spørsmål kommer etter hverandre i et fastsatt opplegg.

Vi vil også benytte data innhentet fra andre undersøkelser for eksempel Fafø rapporter og Lovdata.

3.3.1 Intervjuguide

Intervjuguiden tar utgangspunkt i problemstillingen; IK- K- HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket? For å lage intervjuguiden, har vi brutt problemstillingen ned i flere teoretiske hovedtemaer som så følges opp med forhåndsbestemte spørsmål, denne måten å gjøre undersøkelsen på, har sitt opphav hos Mehmetoglu (2004). De teoriene vi har valgt å benytte, danner rammeverket for vår undersøkelse.

Intervjuguiden begynner med en innledende del, dette for å bli litt kjent med informanten. Vi har også undersøkt hvilke verdigrunnlag informanten har i forhold til drifta. Hoveddelen i intervjuet består av de teoretiske områdene; dokumentasjon, læring og konsekvenskultur. Undersøkelsen avsluttes med en kort oppsummering, og informanten gis anledning til å stille spørsmål hvis det er noe vedkommende lurer på eller som er uklart. De enkelte delene omtales i de kommende avsnitt:

Intervjuguiden starter med en innledning hvor vi innhentet grunnleggende informasjon om den enkelte virksomhet i forhold til historikk, produksjonstype og omfang. Sesongsvingninger og ansatte, samt om det var flere generasjoner som var involvert i virksomheten. Vi spurte også om informantens verdigrunnlag for drifta. Spørsmålet vi stilte var dette:

Hva er viktig for deg i drifta di?

Med dette spørsmålet regnet vi med å kunne få noe ulike svar, alt fra tradisjon til økonomiske årsaker som viktige verdier for å drive i denne næringa.

Det første teoretiske temaet vi har i intervjuguiden er dokumentasjon. Vi har stilt spørsmål som skal avdekke både systemdokumentasjon og resultatdokumentasjon. Vi så også etter om vi kunne finne enkel- eller dobbeltkretslæring. Eksempel på spørsmål om dokumentasjon og oppfølging av dette:

Hvordan synes du at dokumentasjons systemet fungerer?

I delen om læring har vi også sett på system- og resultatdokumentasjon, men i større grad fokusert spørsmålene mot å avdekke om det foregår enkel- eller dobbelkretslæring. Følgende spørsmål var tenkt å avdekke om resultatdokumentasjon kunne bidra til enkel- eller dobbelkretslæring:

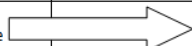
Bruker du noe av dokumentasjonen i arbeidet ditt? Hvordan bruker du det?

Intervjuene avsluttes med en kort oppsummering og spørsmål om informanten lurer på noe, eller har noe å tilføye til spørsmålene som er stilt.

Videre har vi utarbeidet ulike empiriske indikatorer til hvert enkelt spørsmål, disse vil være et godt bidrag i analysefasen i denne undersøkelsen. Eksempel på spørsmål med empirisk indikator:

Hvordan synes du at dokumentasjons systemet fungerer?

Empiriske indikatorer vi kom frem til: Nytte, tvang, tungvint, greit.

			Beskrivelse.	Begrunnelse.	Teoretisering.
	Hjelpes spørsmål MADSBUs pyramide 		Hvaskjer?	Hvorfor tror du? Kan du si noe mer om dette?	Hva tror du er årsaken?
		Undertema	Dokumentasjon	Læring	Indikatorer
			Systemdokumentasjon(S) Resultatdokumentasjon(R)	Enkelkrets(E) Dobbelkrets(D)	Empiriske indikatorer
1.1	Innledning:	Fortell oss litt om drifta Involvering av generasjoner Erfaringslengde Sesong svingninger Ansatte: Fast, sesong, antall.			Næringskode Driftens størrelse
1.2	Verdi:	Hva er viktig for deg i drifta			Verdispørsmål
2.1	Dokumentasjon:	Hvordan opplever du kravet til dokumentasjonsarbeidet?	S/R		Krav til KS Holdning(positiv negativ)
2.2		Hvilke dokumentasjonssystem bruker du?	S		KSL, Gilde, Tine andre

Figur 6 viser utsnitt av intervjuguiden som er benyttet i denne undersøkelsen (finnes i vedlegg 4).

De to øverste feltene i figur 6 viser hjelpe spørsmål og hvilke funksjon de har. For å beskrive benyttes innfallsvinkelen; hva skjer? For om mulig å hente ut en begrunnelse stilte vi spørsmål om informanten kunne si noe mer om saken. Det siste hjelpespørsmålet; hva tror du er årsaken? skal bidra til å teoretisere spørsmålet.

Kolonnene under feltene merket med gult viser hva vi har tenkt at er mulig å få belyst med spørsmålet som stilles. Den første av disse kolonnene viser oss om vi finner system- eller resultatdokumentasjon. Neste kolonne antyder om det dreier seg om enkel- eller dobbeltkretslæring. I kolona helt til høyre har vi empiriske indikatorer, det vil si ord vi har kommet frem til at kan være innholdet i svaret til det aktuelle spørsmålet. Alle elementene i intervjuguiden baserer seg på den på forhånd valgte teorien vi har benyttet i rammeverket vårt.

3.3.2 Data innsamling

Vi startet hele datainnsamlingsprosessen ved å gjennomføre et testintervju. Dette gjennomførte vi for å teste ut intervjuguiden og situasjonen både for oss og for informanten. Testintervjuet gav oss stort sett positive erfaringer og tilbakemeldingen fra informanten i ettertid var også positiv. Det at informanten viste at det var et testintervju, gjorde at praten gikk meget lett og vi fikk utfyllende svar på alle spørsmål. Vi ble nok litt mer preget av alvoret da vi skulle sette i gang intervjuene av de andre informantene, og ble litt mer bundet opp av intervjuguiden enn det vi var under testintervjuet.

Vi deltok begge to under datainnsamlingsprosessen. Den ene av oss sto som hovedansvarlig for selve intervjuet mens den andre krysset av i intervjuguiden. Ved de to siste intervjuene var det bedre interaksjon mellom begge, i at vi utfylte hverandre for å få besvart spørsmålene på en best mulig måte. Fordelen med å være to under intervjuene, var at mens den ene intervjuet, fulgte den andre med i intervjuguiden og krysset av slik at alle temaer og underspørsmål ble besvart best mulig. Videre gav dette oss en fordel da det ble lettere å diskutere fortolkningen av intervjuet i ettertid. Johannesen et al. (2010) påpeker at det kan være negative effekter ved å være to intervjuere. Blant annet kan informanten føle seg i mindretall. Dette forsøkte vi å eliminere mest mulig gjennom settingen hvor intervjuet ble avholdt (Se underkapittel Setting for intervju).

En annen fordel ved å være to under selve intervjuet, var helt klart vår differensierte bakgrunn. Mens den ene av oss har en bakgrunn fra HMS arbeidet, har den andre av oss en bakgrunn fra landbruket, og god kjennskap til KSL. Dette førte til at vi lettere fikk forklart informantene hva vi var ute etter, og det gjorde det lettere å stille oppfølgingsspørsmål på de enkelte teamene der hvor dette var nødvendig.

Vi intervjuet først to informanter på same dag. Etter at disse informantene var blitt intervjuet, gjennomførte vi en evaluering av hvert intervju på hva som hadde vært positivt og hva som hadde vært negativt. Dette gjorde oss i stand å foreta enkelte justeringer i forkant av neste intervju. Etter det tredje intervjuet, gjennomførte vi den samme evalueringen med tanke på muligheter for ytterligere forbedringer, før siste informant skulle intervjues.

Det var litt forskjell hvor lett det var å føre en samtale med våre informanter. Under intervjuet med de tre første informantene var det relativt enkelt å holde samtale i gang, selv om det gikk litt tregt med informant to i starten. Vi var også litt tvilende til om datamaterialet fra denne informanten holdt mål. Det viste seg imidlertid at det fikk stor betydning for vår analyse. Når det gjelder informant fire, slet vi mer med å holde samtale i gang enn ved de foregående, selv etter at vi hadde gjennomført grundige evalueringer av de foregående intervjuene. Vi måtte her arbeide ganske hard for å få ut informasjonen fra informanten, samtidig som vi ikke ønsket å lede den. I starten fikk vi veldig korte svar på spørsmålene, og det var vanskelig å få informanten til å reflektere over de spørsmålene vi stilte. Vi klarte likevel og å få ut nok data fra intervjuet til at dette kunne brukes i analysen.

3.4 Undersøkelsens reliabilitet og validitet

Når en gjør en undersøkelse og denne skal presenteres for andre, er det et ønske om at denne skal være troverdig eller representere sannheten. Det dreier seg om pålitelighet, troverdighet, overførbarhet og bekreftbarhet (Johannessen et al., 2010, s. 229). Vi har igjennom casestudiet arbeidet med en grunnleggende antagelse som utgangspunkt. Denne representerer vårt subjektive utgangspunkt for undersøkelsen. Dataene som er innhentet og tolket, er også tolket av oss med vårt utgangspunkt og subjektivitet. Subjektivitet vil alltid være riktig for den som innehar de aktuelle meningene. Subjektivitet er ikke målbart, kvaliteten på undersøkelsen kan allikevel vises frem i gjennom åpenhet om metodene som er anvendt i undersøkelsen. Det er mange som diskuterer reliabilitet og validitet i case forskningen.

Reliabilitet og validitet

Gary Thomas (2011, s. 62 – 63, egen oversettelse) sier at en ikke trenger å bry seg om reliabilitet og validitet. Dette fordi det er mange emner / temaer, ulike forskningsmetoder, ulike innfallsvinkler og ulike hensikter ved å benytte case studie.

Reliabilitet eller pålitelighet er viktig ved testing, forsøk og eksperimenter. Dette for at det skal være mulig å gjenta disse på eksakt samme måte for å sjekke om de er riktige resultater som er gitt tidligere. Reliabilitet er brakt inn i forskning i forbindelse med testing og prøving, det gir eksakte data eller opplysninger om ulike tilfeller, omstendigheter og sammenhenger. Vår undersøkelse er ikke ute etter eksakte data, vi ønsker å oppnå en forståelse av fenomenet og arbeidet er gjennomført med våre subjektive forståelser av fenomenet gjennom de innhentede data og tolkningen av disse. Vi mener allikevel at vår undersøkelse innehar reliabilitet i gjennom at vi i metodekapitlet viser hvordan undersøkelsen er gjennomført. Vi har også skrevet dagbok i gjennom hele prosessen, denne finnes som vedlegg 3.

Validitet dreier seg om at en måler det en virkelig vil måle. Det kan stilles spørsmål til datas relevans da data ikke er selve virkeligheten. De dataene vi har samlet er de relevante for fenomenet som undersøkes? Johannessen et al. (2010) skiller mellom ulike former for validitet. Begrepsvaliditet tar for seg sammenheng mellom det undersøkte fenomenet og de innsamlede dataene. Er dataene representative for fenomenet? Her brukte vi empiriske indikatorer for å få en pekepinn på hva som var data vi lette etter, disse danner også utgangspunkt for intervjuguiden. For å finne de valgte indikatorene, brukte vi teori og erfaring for å komme frem til disse. Dette mener vi at bidrar til å gjøre våre data valide. Ekstern validitet dreier seg om overførbarhet (Johannessen et al., 2010). Kan våre resultater overføres til andre tilsvarende undersøkelser? Undersøkelsen kan ikke overføres ubetinget. Denne undersøkelsen er gjennomført i virksomheter som er relativt små. Den vil derfor kunne lettest overføres til sammenlignbare virksomheter, for eksempel små og mellomstore bedrifter innenfor håndverk og produksjon.

3.5 Data analyse

Vi har foretatt en fulltekst transkribering av intervjuene, dette for ikke å miste data og stemningen i intervjuene. Vi skrev ut to intervjuer hver for å dele på denne gedigne oppgaven. Det er ulike måter å gå frem på for å analysere de innsamlede dataene intervjuene

frembrakte. Vi hadde tenkt å analysere dataene både manuelt og ved hjelp av Atlas ti. Vi hadde fått en kort innføring i Atlas ti og lest oss opp noe før vi begynte analysen.

Vi valgte å analysere dataene våre opp mot vår grunnleggendeantakelse: IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket, er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen. Vi lette her etter mønster i vårt datamateriale som matchet med det vi hadde forutsatt på forhånd. Yin (2007) sier at dersom mønsteret fra datamaterialet passer sammen med det mønsteret vi som forskere har forutsatt på forhånd, så er det høy grad av mønstermatching.

3.5.1 Tematisering av data

De transkriberte intervjuene ble sortert i den rekkefølge spørsmålene forelå i intervjuguiden. Å sortere på denne måten bidro til å kunne opprette et system hvor vi kunne sammenligne data fra de ulike informantene, det gjorde det lettere å finne frem i prosessen. Det ble også enkelt å forholde seg til teoriene vi vi har i rammeverket for undersøkelsen.

3.5.2 Analyse

Vi prøvde oss på å analysere intervjuene ved å benytte Atlas ti, denne måten å analysere dataene på fungerte ikke optimalt for oss, vi mener grunnen til det er at vi er utrente. Vi skjønnte fort at dette kunne ta mye tid å lære, og besluttet derfor å benytte metoden manuell klipp og lim. Vi skrev ut to eksemplarer av alle intervjuene, utstyrte oss med et langbord, en rull med tegnepapir, fargeblyanter, saks og limstift. Vi kodet hver informant med sin unike farge. Vi arbeidet oss i gjennom del etter del av intervjuet, klippte ut svar informant for informant, limte det på rullen. Når vi leste innholdet fra intervjuene leste vi hverandres transkribering, dette for å få et enda bedre kjennskap til innholdet, den som hadde skrevet det kjente det jo godt fra før. Mens vi leste trakk vi ut essensen på hver enkelt informant, og noterte på rullen. Vi ble enige om hvilke utsagn som kunne benyttes som sitater, disse ble fargemerket slik at vi kunne finne tilbake til dem og hente de inn i dokumentet etter hvert. Når et tema var analysert og sammendrag utarbeidet, ble de skrevet inn i et eget arbeidsdokument for videre bruk i drøftingen. Drøftingen blir gjort fortløpende i underkapitlene. Å arbeide med dataene på denne måten har gjort oss godt kjent med stoffet vårt og gitt oss gode data. Vi har opparbeidet like stort eierskap til dataene og analysen, samt at vi har utviklet samarbeidsevnene våre.

3.6 Vårt etiske og juridiske ansvar

”Etikk dreier seg om prinsipper, regler og retningslinjer for vurdering av om handlinger er riktige eller gale. Slike retningslinjer gjelder naturligvis for forskningsvirksomhet som for all annen virksomhet i samfunnet” (Johannesen et al. 2010, s. 89). Det er spesielt viktig å vurdere etikk i casestudier. Grunnen for dette er at vi muligens kan komme veldig nær informantene.

De etiske problemstillingene dukker ofte opp i forbindelse med datainnsamlingen. For vår del vil dette si at vi behandler våre informanter med stor respekt, og ikke presser dem til å snakke eller uttale seg om temaer de finner ubehagelige eller kompromitterende. I tillegg har vi gjennom et eget informasjonsskriv, beskrevet at informanten kan trekke seg fra undersøkelsen på et hvilket som helst tidspunkt. Det ble også sendt ut en samtykke erklæring til alle informantene. Disse dokumentene er vedlagt i oppgaven som vedlegg 1 og 2. Vi må i tillegg være oppmerksomme på forskningen vår kan påvirke informanter, dette viser sitatet:

Dersom forskningsresultatene brukes på en slik måte at folks oppfatning av seg selv endres drastisk, kan det også få alvorlige konsekvenser for dem som rammes. Vaner eller handlingsmønstre kan endres som følge av at de tolkes på en ny måte (Johannesen et al. 2010, s. 91).

Vi ser det som positivt dersom våre informanter blir mer bevisste på HMS dokumentasjonen ved å delta i prosjektet. Slikt sett kan vi forsvare å bruke deres tid og ressurser. På den andre siden må vi være bevisste på de psykologiske effektene deltagelsen kan ha. Dersom informantene får dårlig samvittighet fordi de dokumenterer for lite eller ikke følger opp kravene til dokumentasjonen i KSL, kan dette føre til psykisk stress. Det er derfor viktig at vi avslutter intervjuene på en slik måte at informanten ikke føler noe ubehag etter at vi er dratt. Slikt sett tar vi hensyn til De nasjonale forskningsetiske komiteene for samfunnsvitenskap og humaniora´s retningslinjer for etikk.

4 Data og drøfting

I denne undersøkelsen har vi sett på om IK-K- HMS dokumentasjon fører til læring, da i form av enkel- og dobbeltkretslæring. I dette kapitlet skal vi presentere våre empiriske funn fra de semistrukturerte dybdeintervjuene. Vi har drøftet funnene fortløpende i de underkapitlene vi har valgt.

Utgangspunktet for drøftingen av våre funn er sett opp imot vår problemstilling:

IK- K- HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket?

Vi har valgt å dele kapitlet inn i fire hovedkategorier med underkapitler. Den første kategorien omhandler bakgrunnsinformasjon om de enkelte informantene og hvilken verdi som er viktige for dem i den landbruksdriften de har. Dataene som presenteres her hjalp oss å tolke de senere funnene i kategoriene enkeltkrets og dobbeltkrets læring.

De to neste delkapitlene er selve undersøkelsen. I forhold til læring undersøkte vi også hvilke læringsarenaer som var mest attraktive og om hvordan disse var knyttet opp imot IK-K- HMS. I underkapitlene innenfor enkeltkretslæring presenteres først funn deretter drøftes disse og hvert delområde konkluderes under vegs. I dobbeltkretskapitlet presenteres funn som diskuteres og del konkluderes.

I den fjerde delen oppsummeres og konkluderes undersøkelsen.

To av informantene drev en type landbruksnæring som gjorde dem lette identifiserbare, derfor har vi valgt å kalle dette annen næring relatert til landbruk.

4.1 Driftens økonomi er bondens viktigste verdi

Vi startet med å spørre informantene om hvilke driftsform de hadde og deres verdier tilknyttet drifta. Denne bakgrunnsinformasjonen bidrar til bedre forståelse av de funn vi har gjort hos den enkelte informant.

4.1.1 Drift

Alle informantene driver en eller annen form for grønnsakproduksjon. Noe er lagringsgrønnsaker, noe leveres direkte fra åkeren i sesongen. To informanter har husdyrproduksjon. To av informantene driver også annen næring relatert til landbruk.

Alle informantene har en familiehistorikk tilknyttet landbruk. De er oppvokst i bondefamilier hvor drifta har foregått i generasjoner. Informantenes generasjonsinvolvering varierer noe: Hos informant en er det til tider involvert tre generasjoner. Informant to og fire involverer ingen andre generasjoner. Hos informant tre er to generasjoner involvert, foreldre generasjonen her.

Den perioden den enkelte informant har hatt hovedansvaret for drifta varierer noe, dette kan i stor grad forklares ut ifra informantenes alder. Erfaringslengde med eget driftsansvar varierer fra tre til tretti år. Aldersspennet på informantene ligger mellom 35 og 55 år. Den norske bondes gjennomsnittsalder er 50 år.

Hovedsesongen er i det samme tidsrommet for alle informantene, den er fra april til oktober for grønnsakproduksjon. Oktober til april er vareleveringssesong. Den ene informanten tilknyttet annen næring relatert til landbruk har sesong fra oktober til mai, men mest hektisk i desember og januar. Den andre informanten med annen næring relatert til landbruk har jevn produksjon hele året. For informantene med husdyrproduksjon foregår denne på helårsbasis.

Antall ansatte varierer noe; fra en til fire fast ansatte på årsbasis. Sesonghjelp varierer fra fire til 60 personer, antallet varierer kraftig med hvilke type oppgaver som skal gjøres og årstid. De ansatte er i stor grad av utenlandsk opprinnelse, enten Øst Europa eller Asia.

To informanter har fagutdanning innenfor landbruk og de to andre informanten har ingen formell utdanning fra landbruk, de er sosialisert inn i yrket i gjennom oppvekst og tidlig deltagelse og engasjement. Den ene informanten sier at Landbruksrådgivinga og overføring fra tidligere generasjoner er viktige bidrag til dennes kunnskap og læring. De to informantene som ikke har landbruksutdanning har forskjellig bakgrunn i håndverker yrker.

4.1.2 Økonomiske verdier har størst betydning

For å forstå hvorfor verdier er viktig trekker vi inn en teoribit. «Hovedgrunn for at verdifokusert tenkning er viktig er at resultatene av våre beslutninger fundamentalt sett bare kan vurderes opp mot hvilke verdier vi har, det vil si hva som egentlig er viktig for oss» (Roos, von Krogh, Roos & Boldt-Christmas, 2014, s. 54). Verdier virker styrende for hvordan den enkelte handler.

Det viktigste for alle informantene i drifta er det økonomiske. Videre verdier varierer noe. To informanter har ønske om å forbedre produksjonen ved utvidelse eller effektivisering. Informant en oppgir også at å sikre sysselsetting er viktig for seg. Dette ser for oss ut som en form for samfunnsansvar eller en type forpliktelse overfor de ansatte. Videre er videreføring av tradisjoner en verdi for å drive. Ingen av informantene kom inn på verdier knyttet til helse, miljø og sikkerhet.

Våre hovedfunn var at økonomi var viktigste verdi for alle informantene. Noen av de andre verdiene trekkes også i retning av økonomi, her kan nevnes; forpliktelse over for de ansatte.

Det er naturlig at det som er sterkest knyttet mot ens verdier dokumenteres best. Verdier er grunnlag for å nå en målsetting. For å nå målsettinga må det foreligge dokumentasjon som understøtter slik at en har et utgangspunkt for måling. Informant en:

Hoved greia for meg i drifta er at jeg har bundet opp mye kapital, jeg har store lån og at jeg på min måte kan tjene såpass at jeg kan ha ansatte i produksjonen, så jeg kan forbedre produksjonen. Ha den inntjeningen så jeg har mulighet til å betale ned lån samtidig som jeg kan investere.

Med utgangspunkt i sitatet finner vi det naturlig å si at dokumentasjonen som gjøres i sterk grad relateres til områder som har direkte innvirkning på økonomien. Siden ingen av informantene kom inn på verdier knytta til helse, miljø og sikkerhet er det naturlig at dokumentasjonen på dette området ikke prioriteres i vesentlig grad. Vi støtter oss til Reason som hevder at det gjerne er produksjonen som triumferer «det kommer av at det ikke er noe likeverdig forhold fra starten av. Produksjonen er med på å finansiere beskyttelsen, og får dermed forrang» (referert i Kvalnes, 2010, s. 85).

4.2 Enkeltkretslæring

4.2.1 Vanskelig, omfattende, byråkratisk og tungvint

Vårt hovedfunn i dokumentasjonsarbeidet under ett er at det i utgangspunktet oppleves vanskelig og omfattende, byråkratisk og tungvint. Kravene er komplekse avhengig av hvilke og hvor mange varemottakere man må forholde seg til. Antall tilleggs systemer øker med hver varemottaker informanten forholder seg til. Hver varemottaker kan stille krav til sine produsenter som går utover kravene i IK- forskriften og KSL.

Det er allikevel noe variasjon i synspunktene på hvilke dokumentasjonskrav som er vanskelige eller mest omfattende. Som positivt nevnes sprøytejournal, føring av denne er lærerikt og opplysningene i den kan gjenbrukes neste år. Det nevnes som negativt å måtte dokumentere ting som virker urealistiske å dokumentere.

I en Fafo undersøkelse gjennomført i 2009 viser at overvekt av ledere mener dokumentasjonsarbeidet var for omfattende. Dette er i hovedsak mindre bedrifter (Andersen, et al., 2009). Denne forklaringen bidrar til å forstå funnene hos våre informanter.

Systemene oppleves komplekse, vanskelige og irriterende kan være en barriere for læring. Informant tre beskriver dette gjennom følgende sitat:

Du kan si vi følger jo den KSL dokumentasjonen og den er, den er forferdelig sammensatt. Ææh fordi at det er 100 spørsmål, og du skal arkivere dem på en måte så du skal klare å finne tilbake, det er nesten umulig. Mitt ønske hadde jo vært at KSLen hadde vært en svar funksjon her og så har du en arkivfunksjon der. Det hadde vært mere oversiktlig for meg, for får jeg en godkjenning på trucken eller får en annen attest på et eller annet så har jeg liksom kanskje 15 fliker som jeg bare putter det rett inn, nå har jeg et rot altså. Når jeg har opp denne permen så, jeg blir irritert.

Informanten har reflektert over systemet, rigiditeten den opplever gjør at det blir vanskelig å tilpasse systemet til egne behov. Muligens ser informanten på systemet som en regel, og brytes denne er det fare for økonomiske konsekvenser ved avkortninger i oppgjør og tilskudd. Det at informanten reflekterer er en kilde til dobbeltkretslæring, men vi opplever at vedkommende ikke tør å endre systemet utover det som foreligger og tilpasse det til sine egne mål og behov. Refleksjon i seg selv er ikke nok til å oppnå dobbeltkretslæring, en endring av verdier og mål må også til, og det finner vi ikke her. Det kan også være forlite

kunnskap om fleksibiliteten i KSL systemet. Bakgrunnen for denne tolkningen er at en av informantene sa det var stor fleksibilitet i systemene, denne informanten hadde nylig gått på KSL kurs. Det ble sagt at en kan bruke dataprogram og hvilke som helst dokumentasjon system, bare du viser at produksjonen dokumenteres. Dette viser at det er fritt men at det er en innebygd tvang ved at du må dokumentere produksjonen.

En annen informant fremhever at den har et dårlig system for dokumentasjon på enkelte områder. Dette vises i følgende sitat fra informant to:

Det du spurte om tidligere. Hva det er som er negativt med dokumentasjon og slik. Det altså. Alt det du skal dokumenter for å ha det gjort. Dokumenter hvor du har gjort av søpla di og hvor du ha. Å få ei kvittering når du har levert plast, du skal ha ei kvittering når du har levert tomme plantevernkaner og du skal Eller hva det enn er så må du ha ei kvittering. Døde dyr så må jeg ha ei kvittering på at jeg har levert døde dyr. Ikke sant. Også får jeg en lapp der, som havner nedi der ikke sant (peker på bukselomme på låret). Og det skal være i systemet oppi denne permen som jeg har. Jeg skal prøve å sortere der og så har jeg kursbevis som skal inn i samme permen, denne systematiseringa der. Alt. Det er så mye slik som du må. Som må dokumenteres. Det synes jeg er; ikke tull og bortkastet men, det går jo litt på tillit da.

Med et dårlig dokumentasjons system blir det vanskelig å reflektere, det er vanskelig å se sammenhenger og bakenforliggende årsaker. Resultatet av disse vanskene gjør at litt av helhetsbildet blir borte og læring utover enkeltkrets vanskeligjøres.

Informant fires syn på dokumentasjonsarbeidet og systemet presenteres i følgende sitat:

Nei husdyra er jo forholdvis enkelt, men den KSLen er jo også grei, men grønnsaker så skal de ja ha greie på når du pløyde og når du sådde og harve og hvordan været var den dagen dagen du sprøytet, og dette skal du egentlig føre etter hver gang du har gjort en operasjon, så skal du inn på dataen å føre dette inn.

Det å dokumentere ting som oppleves irrelevante slik som dato for pløying og harving byråkratiserer dokumentasjonen, det skaper lite engasjement. Det å dokumentere ting som oppfattes å være irrelevante gir ikke læring. Denne dokumentasjonen følger minstekravet og gir i beste fall enkeltkretslæring.

Ønske om forenkling skinner igjennom hos alle informantene. Bedre funksjonalitet ønskes inn i systemet og hjelpemidler som er tilpasset de ulike produksjonene. Det ser ut som om

systemet er for komplekst for den enkelte virksomhet vi undersøkte. Jamfør Fafo rapporten tidligere, var det de virksomhetene som var av en sånn størrelse at de hadde verneombud og AMU som fant dokumentasjonsarbeidet enklest. Dette støttes også av Karlsen (2010) som sier at IK-HMS arbeidet må tilpasses den enkelte virksomhets størrelse, risikoprofil, produksjonstype og kompetanse.

På den andre siden er KSL, GH-dok og husdyrdokumentasjonen systemer som informantene pålegges å benytte. Her ser vi at systemene kan føre til liten mulighet for å tilpasse dem til den enkeltes virksomhet. Det er sannsynligvis vanskelig for varemottakerene å forholde seg til tusenvis av ulike lokaltilpassede dokumentasjonssystemer, på bakgrunn av dette er det lagd standarder som produsentene må følge i større eller mindre grad. For å utnytte systemenes fulle potensiale kreves trolig beder opplæring.

4.2.2 Lite refleksjon rundt HMS mål

Det er krav i både IK-forskriften og KSL om at det skal fastsettes mål for det systematiske HMS arbeidet. En grunnleggende forutsetning for dobbeltkretslæring er at det stilles spørsmål om HMS målsettingene er riktige.

I vår undersøkelse er det bare to av informantene som har satt egne eksplisitte mål. Hos begge var målet å ha null personskader. Vi fikk ikke inntrykk av at det var iverksatt noen tiltak for å eliminere skader, gjennom å utarbeide ekstra prosedyrer og instruksjoner vedrørende personsikkerhet.

Hos de to andre informantene var det noe uklart rundt deres HMS mål. Den ene benyttet landbrukets HMS tjeneste som kom og hjalp til med å avdekke farer og avvik, målet ble her satt til å lukke disse avvikene. Vi fikk ikke inntrykk av at det var noen overordnede HMS mål. Den andre informant kunne ikke redegjøre for HMS målet, men har utformet et mål i KSL systemet.

I følge en Fafo undersøkelse (Andersen, et al., 2009) som ble gjennomført i 2009 som omhandler systematisk HMS arbeid i norske virksomheter viser at 70% av de spurte virksomhetene hadde et mål for HMS arbeidet. Våre funn sammenfaller med denne undersøkelsen ved at det ikke er alle som har mål. Våre funn tyder også på at de med håndverkerbakgrunn hadde større bevissthet rundt HMS arbeidet, da det var disse informantene som hadde mest klarlagte mål for HMS arbeidet i sin virksomhet.

Informanten som benyttet seg av ekstern hjelp i HMS arbeidet, får hjelp til å fylle kravene til dokumentasjon. Å løse oppgaven på denne måten reduserer muligheten til selv å reflektere, og gir liten bevissthet om temaet og derfor heller ikke vesentlig bidrag til læring. Ved å bruke denne tjenesten er det kun enkeltkretslæring som oppnås for denne informanten da målsettingen bare er å lukke avvik som blir avdekket ved konsultasjon.

Det at den ene informanten ikke kunne redegjøre for HMS mål gir et signal om liten grad av bevissthet rundt temaet, som igjen bidrar til liten grad av læring.

Våre hovedfunn var at det å sette mål for HMS arbeidet blir ikke sett på som en viktig del av dokumentasjonsarbeidet. Dermed oppnår man liten grad av læring.

Blant de to informantene som hadde en målsetting tolket vi det dithen at det var liten grad av refleksjon på forhånd. Det var KSL som satte standarden, informant fire:

KSLen er jo til for at du skal får minst mulig skader. Ja minst mulig skader og får du besøk av dem så skal de helst ikke finne noe å klage på, Det er jo det som er målsettingen.

På bakgrunn av dette sitatet forstår vi det slik at målet er fastsatt mer ut av en plikt om å ha en målsetting, enn refleksjon over hva du virkelig trenger i virksomheten for å oppnå en HMS forbedring. Den samme informanten sier i kommende sitat:

Det har å vært personskader bare en gang. En som måtte på sykehus på 14 år.

Det å ha en hovedmålsetting om ikke å ha personskader virker litt merkelig når det ikke er personskader i virksomheten. Det å opprettholde en nullvisjon for personskader er passivt når det i realiteten ikke er skader i virksomheten. Her burde målfokuset dreid seg mot andre områder innenfor HMS. Vi opplever at målet er satt ut ifra en plikt uten refleksjon, dette fører til kun enkeltkretslæring. Hvis informanten hadde reflektert og vurdert målet ville vilkårene for dobbeltkretslæring vært oppfylt og en bedre HMS dokumentasjons praksis bli oppnådd.

Den totale opplevelsen vår av HMS mål er at de settes på bakgrunn av krav om dette i KSL systemet. Karlsen (2010, a) sier at målene heller ikke må bli for generelle og upresise, de må være relevante for virksomhetens faktiske aktivitet, det er denne opplevelsen vi hadde i forrige avsnitt. Det reflekteres i liten grad over målene og hvordan disse skal oppnås. De

virksomhetene vi har undersøkt er små og har lite ressurser til HMS arbeidet. De samme effektene vises også i Fafo (Andersen, et al., 2009) rapporten om HMS. Det var de minste virksomhetene som oftest ikke hadde utarbeidet slike målsettinger for HMS-arbeidet. Denne undersøkelsen viste også at det var de som hadde mest HMS ressurser i form av verneleder, AMU og verneombud som var det flinkeste til å følge opp både HMS-målsettinger.

De undersøkte virksomhetene er relativt små og har begrensede ressurser til HMS arbeid. De tar den enkle utvegen og følger minstekravet. Dette resulterer i at de bare fører opp et HMS mål uten å reflektere noe videre over dette. Og på bakgrunn av dette oppnås kun enkeltkretslæring.

4.2.3 Skifteplan og sprøytejournal skaper størst nytteverdi

Alle informantene dokumenterer i henhold til KSL kravene, i tillegg dokumenterer de etter andre spesifikke krav fra varemottakere. Felles for alle er at kvalitet er i fokus. I tillegg var det et stort fokus på dokumentasjon vedrørende produksjonsforbedringer, eksempel på dette er sprøyte journal. Sprøyte journalen benyttes i hovedsak som et driftsoptimaliserings verktøy, samtidig gir dette etter vår mening en tilleggsgevinst på miljøforbedringsarbeidet. Informant fire fremhever at i håndverksyrket dokumenteres mye ved å fylle ut skjemaer å fotografere. Samtidig som informanten synes dette er en grei måte å dokumentere på overføres denne ikke til landbruket.

Når det gjelder dokumentasjonens nytteverdi for informantene svaret alle at de hadde nytte av denne. Nyten var på ulike områder hos de ulike informantene. Gjenbruk av dokumentasjonen er et fellestrekk. Alle nevner sprøytejournalen som positivt. En informant med husdyrproduksjon trekker spesielt frem den økonomiske nytten i dokumentasjonen; ved å ha dokumentasjonen i orden blir det ikke avkortning på oppgjør fra varemottagerne. Det kom også frem områder hvor dokumentasjonen ikke ble sett på som like nyttig. Informant to ser ikke stor grad av nytte i miljøplanen, gjødselplanen er en plikt men helt grei. Ser heller ikke nytte av å føre nedbørsmengder da jordas behov registreres visuelt. Informant fire sier at det er generelt lite nytte av KSL dokumentasjonen, men mener at samfunnet har nytte ved å kunne gå inn og hente ut statistikk. Informant fire sier:

Der slår jo det inn igjen med omdømmebygging og at folk faktisk ser at vi gjør en jobb da for at ting skal være bra.

Dette kan være nyttig i forhold til omdømmebygging for landbruket, og er en av intensjonene til at KSL i det heletatt ble innført.

Alle informantene dokumenterer noe fortløpende, enkelte ting dokumenteres kun ved den årlige egenrevisjonen, dette gjelder i størst grad helse og sikkerhet. I enkelte sammenhenger tas det kun notater som så må føres inn i dokumentasjonssystemet i ettertid, dette kan være noe du gjør på åkeren på mandag og fører inn i systemet på fredag. Noe av denne etterhånds dokumentasjonen skjer også lenge etter at notatene er gjort. Vi får inntrykk av at noe dokumentasjon foretas i skippertak, dette er ingen god måte å drive dokumentasjons arbeid på (Karlsen, 2010a). Erfaringsmessig fører ikke skippertak til vesentlig grad av dybdeløring, det er kun i overflaten det jobbes.

I en undersøkelse om miljøplan utført av Telemarkforskning (Brandtzæg & Hvitsand, 2013) om bondens miljøplan var hovedfunn at de delene av dokumentasjonen som berører den løpende drifta er de som best blir fulgt opp av bonden, de fremhever gjødselplan og sprøytejournalen i denne sammenhengen. Dette forklarer de med at gjødsling og sprøyting som er optimalisert bidrar til et bedre driftsresultat, dette omfatter i stor grad kvalitet og miljø (K og M). Dette ser vi også i vår undersøkelse ved at de mest nyttige dokumentasjonene for våre informanter er sprøytejournalen og skiftenotater, dette er dokumenter som føres fortløpende.

Ser vi tilbake på spørsmålet om hvilke verdi som var viktig, nevnte alle økonomi. Den dokumentasjonen informantene finner mest nyttig vil også bli fortløpende dokumentert, og slik sett føre til størst grad av læring, viktig kunnskap vil ikke gå i glømmeboka slik som ved å benytte skippertak.

Selv om dette er den viktigste dokumentasjonen i forhold til nytte, finner vi i størst grad enkelkretsløring. Dette vises i sitatet etter informant en:

Ja, også for eksempel hvis du har hatt grønnsaker på et jorde som har holdt veldig dårlig akkurat der, du har gjort det samme som du har gjort alle andre plasser så er det fint å kunne se tilbake til det jordet der. Der skal du helst ikke ha grønnsaken for der holder den seg ikke, eller i vertfall må du ikke lagre den. Så det lærer en god del av.

Sitatet viser at det kun er gjort mindre justeringer basert på den ovennevnte dokumentasjonen. Det har ikke ført til refleksjon over bakenforliggende årsak til dårlig lagringskvalitet. Vi mener årsaken til at vi ser lite dobbeltkretslæring kan tilskrives at informanten har lang fartstid, fagutdanning og har ført slike dokumenter igjennom en årrekke, og dermed blir mer rutinemessig. Informanten vet hvor en finner de relevante dataene for justeringene.

Den ene informanten med håndverkerbakgrunn overfører ikke dokumentasjonspraksis til landbruket. Dette synes vi er rart, da det ville være en lettvinnt måte å få et bedre tilpasset system. Linda Lai (2004, s. 170) forklarer tilsvarende situasjon med at «lærings situasjonene bør være mest mulig sammenfallende med senere aktuelle arbeidssituasjoner. Dette fordrer ofte at prinsippet om øvelse bygges inn i et læringsopplegg, med andre ord muligheter for å praktisere den kompetansen man har tilegnet seg, gjennom konkrete, praktiske oppgaver». Ulikhetene mellom bransjene blir for stor selv om det i begge tilfeller handler om HMS.

Innenfor HMS området er det miljøbegrepet som blir best fulgt opp av våre informanter. Sprøytejournalen har en dobbelt effekt. Den formelle delen skal ivareta miljøet, mens det for våre informanter er sprøytejournalen relatert til økonomiske effekter i forhold til kvalitetsarbeidet. Vi ser de samme tendensene med skiftenoteringene. Når det gjelder helse og sikkerhets områdene så finner informantene i liten grad direkte nytte av dette. Innenfor sikkerhetsbegrepet er det kun en av informantene som dokumenterer ut over minstekravet ved å ha en utvidet el- og brannsikrings dokumentasjon i KSL. Innenfor helsebegrepet er det en informant som har utvidet system- og resultatdokumentasjon, dette gjelder skadedyr. De fleste informantene sier at de er inn i HMS delen i KSL en gang i året, da ved gjennomføring av egenrevisjon. Informant fire sier det slik:

Jeg er inne i KSLen (egenrevisjon) bare en gang i året, men altså, jeg har jo dokumentasjonen, tar vare på alle pakksedler og papirer og putter inn i permen fortløpende så det har jeg jo systemer på. Det skal jo være dokumentert inn til Gartnerhallen før du i det hele tatt får lov til å begynne å levere noe.

Vi ser i dette sitatet at informanten nedprioriterer HMS dokumentasjonen og at det nok en gang er økonomien som er motivasjon for dokumentasjon. Karlsen (2012) refererer til Harms – Ringdal og uttaler at HMS tiltak er avhengig av at ledelsen ser gevinst potensialet. Og at fortjenestes muligheten kobles direkte mot innsatsen som gjøres på området. Det er

flere barrierer som kan hemme en slik kobling. Vi mener på linje med Karlsen (2012) at en årsak kan være at informantene har manglende kunnskap om fortjenestemuligheter ved et godt dokumentert HMS arbeide utover det som er praksis nå.

Konklusjonen for dette temaet er at verdien økonomi styrer hvilke nytte informantene ser av dokumentasjonen. Det er de områdene som direkte og indirekte påvirker økonomien som nevnes som nyttige og de lærer av. Ved å øke bevisstheten rundt det økonomiske gevinstpotensialet ved HMS arbeid vil en få større engasjement rundt dette temaet og økt læring. Dette vil føre til at fokuset på HMS arbeidet sammenfaller med informantenes hoved verdi: økonomi.

4.2.4 Dokumentasjon fører til minimale endringer

Vi ønsket å finne ut om læring bidro til endring og i hvilke grad dokumentasjonen påvirket en slik prosess. Endringskildene kan være nye krav til dokumentasjon gitt av myndigheter og varemottakere eller egne behov for driftsoptimalisering.

To av informantene gjorde bare små justeringer. Den ene av disse informantene foretok sine justeringer basert på varemottaker og markedets krav, samt krav fra myndighetene. Ellers sier informanten at det gjøres lite endringer på grunnlag av dokumentasjonen. Men at det gjøres endringer i produksjonsstrategien basert på veiledningstjenestens nyeste forsøksresultater. En av informantene gjorde små justeringer basert på erfaringer fra forrige generasjon.

Vårt hovedfunn viser at KSL dokumentasjonen som bakgrunn for endring, så bidrar den kun til små endringer og i hovedsak enkeltkretslæring. Vi fant at forrige generasjon var en vesentlig kilde til læring for en informant, og at endringer ikke alltid er nødvendig. Vi fant også to informanter som hadde gjennomført store endringer i drifta basert på økonomisk dokumentasjon og erfaring med dårlig funksjonalitet i tidligere løsning. Dette kommer vi nærmere inn på i kapitlet om dobbeltkretslæring.

Sitatet fra informant en viser at informanten følger krav i KSL og fra varemottakere:

Ja det er markedet eller varemottakere bestemmer jo veldig mye i forhold til hvordan de vil ha produkta sine, hvilke krav de setter til produkta sine. Der er det litt forskjell på forskjellige aktører egentlig; til hvilke krav de setter. For alt er innafor rammen av det som er, holdt på å si offentlig krav.

At informanten styres av andres krav mener vi kan hemme læring fordi å følge reglene i seg selv blir viktigere enn å reflektere over systemets muligheter. Systemene for dokumentasjon oppleves av informantene i stor grad som ferdig utarbeidete. Informanten gjør ofte justeringer for å oppfylle kravene satt i systemene. På bakgrunn av dette ser vi at systemene kan være en barriere for dobbeltekretslearning når det gjelder endringer i drifta.

Sitat fra informant tre viser ytterligere grunner for ikke å gjøre omfattende endringer i drifta:

Det var en som sa en gang, du skal gjøre som, du skal gjøre som faren din har gjort. Du skal ikke finne opp kruttet på nytt da som det heter. Så hvis jeg gjør noen forandringer så er det veldig små forandringer, ja. Så; men prinsippet er alltid det samme. Vi høster det for hånd og vi tar det inn i kasser, men det kan hende at vi endrer litt størrelsen på kasser og endrer måten å stable kasser på for å få en annen luftsirkulasjon i lageret og sånt, men ikke noe, vi går ikke over fra kasser til maskiner for å si det sånn da. Ikke sånne store forandringer.

Læringen hos denne informanten skjer ved kunnskapsoverføring fra tidligere generasjon, og observasjon av hva som har blitt gjort. Far og mor har fungert som mester i dette forholdet og læringen som foregår kan karakteriseres som mesterlære. Vi ser i dette tilfellet at mesterlære kun fører til enkeltkretslearning da det kun gjøres små justeringer i drifta.

Hos disse informantene finner vi kun enkeltkretslearning ved at kun justeringer i drifta er gjennomført uten videre refleksjon. Det kan se ut som at de fastlagte dokumentasjonssystemene med regler og rutiner til en viss grad virker som læringsbarrierer opp imot dobbeltekretslearning. Samtidig fører disse systemene til høy grad av enkeltkretslearning siden informantene er opptatt av å tilfredsstille kravene i systemene. Mesterlære ser også ut til å ha en virkning på hvor vidt dobbeltekretslearning oppnås. Informantene våre er i stor grad sosialisert inn i yrket gjennom oppvekst, og derfor også utsatt for betydelig mesterlære.

4.2.5 Markdag viktigste arena for læring

Informantene våre benytter ulike læringsarenaer. Når det gjelder kurs arrangeres disse oftest i regi av Bondelaget og ulike kurs i regi av varemottakere. Landbruksrådgivninga og landbruksforvaltningen nevnes også av alle. Kursene er i stor grad knyttet til kvalitets og omsetningsproblematikk. Alle informantene hadde gjennomført kurs relativt nylig, disse

kursene var spredt i ulike fagområder, alt fra sprøytekurs til varme arbeider. Informant en mener det finnes mange gode kurs som kan være aktuelle, men bøndene kjenner ikke til alle kurstilbudene.

Vi undersøkte hva informantene lærer av, hvilke nytte de har av det de lærer. I tillegg ser vi på hvordan de benytter den kunnskapen de har tilegnet seg i gjennom ulike læringsarenaer.

Informant en mener de nettverkene en får når en går på kurs er veldig viktige. Informanten sier at et kurs var nøkkelen inn til et nytt nettverk, og der var det tilgang på kunnskap som var utviklende for drifta på andre områder. Overføringsverdien fra kurs til praksis varierer noe mellom informantene når det gjelder både alder og driftslengde. Typen kurs gir ulikt utbytte. Informantene trekker frem markdager som en god læringsarena. I tillegg til at markdagene har et spesifikt tema, lærer informantene mye i den sosiale settingen i form av praksisfellesskap hvor ide og kunnskapsutveksling foregår, dette fremheves av alle informantene.

Våre hoved funn er at Bondelaget, varemottakere og Landbruksrådgivinga er i stor grad kilde til ny kunnskap. Kollegalæring er også et vesentlig bidrag. Overføringsverdi fra kurs til praksis varierer noe. Markdager er positivt for alle. Vi ser at de fleste kursene våre informanter deltar på er nytten knyttet til kvalitets og omsetnings problematikk, dette dreier seg om driftsoptimalisering og økonomi i neste runde. Kun en informant har nylig gjennomført kurs om KSL i sin helhet. Det å gå på kurs kan bidra til at en får ny kunnskap om dokumentasjonsarbeidet slik at dette blir lettere etterpå.

Enkelte informanter fant liten nytte i det lovpålagte sprøytekurset. Kurset holdes i forbindelse med resertifisering for å kunne håndtere og kjøpe plantevernmidler, og sertifiseringa har en varighet på ti år. Det var lite nytt som ble tatt opp på dette kurset. Sitatet fra informant to viser dette:

Det ble så overfladisk syntes jeg. Jeg fikk da tatt prøva. Jeg kunne ha dratt rett inn å tatt prøva tror jeg.

Informanten som sier dette har lang fartstid i bransjen. Denne informanten etterlyser kunnskap som går i dybden om virkninger og faremomenter. Informanten reflekterer over målet med hele kurset. Vi forstår det slik at grunnkunnskapen er på plass, det er det å gå i dybden for å forstå det underliggende som er viktig for denne informanten. Vi mener at det

er kilder for å kunne gjennomføre dobbeltekretslæring som etterlyses. Andre informanter som også hadde deltatt på tilsvarende kurs så større nytte. For eksempel orientering om personlig verneutstyr, hvis informanten i ettertid går til innkjøp av mer hensiktsmessig verneutstyr vil vedkommende ha oppnådd enkeltkretslæring.

Overføringsverdien fra kurs til praksis varierer noe mellom informantene. Alle overfører noe, informant tre sier at kursing har stor betydning, da informanten er relativt ny i drifta:

Ja for eksempel nå var vi på kurs på Gardemoen her nå bare for noen uker siden og der ble vi tipset om noen middel som vi skulle bruke når vi sprøyter, som skulle, som skulle hjelpe veldig bra da. Det har jeg notert meg da så det skal vi ta med nå til, til sommeren igjen nå. Eller så er det ofte at jeg kan ta en ide fra et kurs også tar jeg min egen variant på de.

For bønder som er relativt nylig har startet med egen drift mener vi kursutbytte er større enn hos de som har mer erfaring.

Informant en, får på kurs mange gode intensjoner til forbedringer innenfor KSL arbeidet, etter kursene er det ofte tidsmangel som gjør at ulike tiltak ikke blir iverksatt. Siste kurserfaring for informant en siteres:

Ja jeg var jo da på introduksjon i GH-dok rett før jul, og da var min store intensjon at jeg skulle begynne med det rett på nyåret. Men jeg har begynt med det nå. Både for å fullføre forrige sesong og begynne neste sesong. Det er det siste jeg da har tenkt at skal være i orden før det bryter løs nå i våronna.

Informanten har nytte av kurset, vi ser at det er tidspress som gjør at effektivering av læring vanskeligjøres. Kurset har ført til at informanten oppnår enkeltkretslæring, dette sier vi på bakgrunn av at det blir gjort justeringer av systemet opp imot Gartnerhallens eget dokumentasjonssystem hos informanten. Dette viser også at informanten benytter seg av det som er lært på kurset, noe vi også fant hos alle de andre informantene. Kursene bidrar i størst grad til enkeltkretslæring ved at det kun foretas mindre justeringer i drifta basert på disse. Skal kurser føre til dobbeltekretslæring må enten innholdet være slik at det fører til en dypere refleksjon, eller så må kursene være så omfattende at det fører til store omfattende endringer i drifta. Eksempel på dette kan være overgang fra konvensjonell drift til økologisk drift.

Alle informantene ser på markdager som en viktig læringsarena. Om markdager sier informant to dette:

Selv om vi ikke kaller det for kurs, og det er bare to timer så er det jo absolutt læring. Det er det vi reiser dit for. Utveksle ting og det sosiale. Det er det å komme sammen, det er det du lærer like mye av.

På læringsarenaen markdag foregår både formell og uformell læring. Den formelle delen er programmet for samlinga og veilederens formidling av forskningsbasert kunnskap. Den uformelle læringa skjer i praksisfellesskapet som oppstår når bøndene møtes. Muligheten for erfaringsoverføring er stor, da det er kollegaer innenfor samme produksjon som møtes, eksempel på dette er at løk dyrkere møtes på en markdag og kål dyrkere på en annen. Linda Lai (2004) sier at kunnskapsoverføring er best dersom læringssituasjonen er tilnærmet lik den aktuelle arbeidssituasjonen. Et eksempel på dette er når jordstrukturen vurderes. Konkret spas en jordklump opp, det vurderes hvordan jordstruktur er blitt påvirket av årets aktiviteter og værforholda trekkes inn i denne vurderingen. Ofte er det også viktig å se tilbake på fjorårssesongen for å forstå hvorfor tilstanden er som den er i år, her benyttes vertsbondens dokumentasjon fra foregående sesong. Markdager er en arena som kan bidra til både enkel- og dobbelkretslæring ved full utnyttelse av potensialet, ved utveksling, diskusjon og felles refleksjon over aktuelle problemstillinger. Som oftest er det likevel bare justeringer som blir gjort hos den enkelte bonde etter markdager.

Markdager er den arenaen bonden selv fremhever som god for læring. Vi ser at den læringen som her skjer i praksisfellesskapet i stor grad er rettet mot driftsoptimalisering. Selv om markdager er godlæringsarena med potensiale for både enkel- og dobbelkretslæring, oppnår man som oftest enkeltkretslæring ved at det foretas optimaliserende justeringer i drifta. Når det gjelder kurs kan enkelte lette dokumentasjonsarbeidet, samtidig ser vi at informantene kun justerer dokumentasjonen opp imot minstekrav og hovedsak oppnås enkeltkretslæring.

4.2.6 HMS erfaringer deles ikke i landbruket

Informant fire:

HMS er det minimalt prat om.

Det er erfaringer i produksjon både tekniske og agronomiske som i hovedsak deles. HMS oppleves som et tabu belagt område å snakke om. Den ene Informanten med bakgrunn i

håndverker yrket deler erfaringer i større grad med kollegaer i denne yrkessammenhengen. Deles det erfaringer så er det ofte som et byttemiddel for å lære.

Generelt kan vi si at en hovedarena for deling av kunnskap for våre informanter er markdager som arrangeres i regi av Landbruksrådgivninga. Her deles erfaringer om produksjon av forskjellige grønnsaker og planter. I tillegg foregår det en del uformell prat om utstyr, landbrukspolitikk, økonomi og bygningstekniske spørsmål. De erfaringene som deles baserer seg ofte på dokumentasjon medbrakt av bonden, spesielt er plantevern et slikt område. En del av den læringa som foregår her er enkeltkretslæring ved at en blir flinkere til å gjennomføre eksisterende prosesser. I noen tilfeller er det dobbeltkretslæring, dette kommer vi tilbake til i kapitler om dobbeltkretslæring.

Våre hovedfunn er at erfaringer knyttet til produksjon deles. HMS spørsmål deles ikke verken formelt eller uformelt. Noe deling skjer som byttemiddel av kunnskap. Den læringsarenaen som står tydeligst frem er kollegalæring i forbindelse med markdager.

Informant fire sier dette om deling av kunnskap:

Altså når vi møtes så prater vi om forskjellige ting det gjør vi jo, så hvis du har hatt noen positive opplevelser så er det alltid noen som får greie på det. HMS er det minimalt prat om.

Vi ser at kunnskap deles når det gjelder produksjon og positive opplevelser. Utfra dette og andre utsagn tolker vi det dithen at HMS som tema er tabu. Dette mener vi at kan begrunnes i at det er mye som ikke tåler dagens lys. Da vi spurte informant tre om hvorfor man ikke deler erfaringer innenfor HMS området fikk vi følgende svar:

Jeg tror at det er mye å finne på en gard hvis du går rundt i dag, og jeg tror folk helst ikke vil prate om det. Jeg tror det er mye vi gjør i landbruket, som jeg ser aldri kunne vært gjort i håndverkerverdenen. Jeg er opplært til at det å sette opp stillaser skulle det være kursede personer som gjorde. Her kan vi liksom snekre opp noe plankegreier og stå på det. Det hadde aldri gått i en håndverkerverden.

I og med at det ikke snakkes om HMS på de arenaene hvor bonden møtes og kollegalæringa foregår, vil en ikke ha læringseffekt i forhold til HMS. Innenfor de områdene som angår produksjon og kvalitet deles erfaringer. Disse områdene er også knyttet opp mot våre

informanters hoved verdi; økonomi. Det er økonomiske gevinster som virker som drivkraft i læringa her, enten den er enkeltkretset eller dobbeltkretset.

Skal vi oppnå deling og læring rundt HMS dokumentasjon må HMS temaet ufarliggjøres og tillit bygges. Det må legitimeres at ikke alle alltid har alt helt i orden.

4.2.7 Tatt av hverdagen

Vi finner varierende praksis når det gjelder håndtering av feil og mangler og oppfølging av disse.

Informant en bruker et eksempel om skadedyrkontroll, og forklarer at dersom skadedyr oppdages tilkalles skadedyrfirma, og disse gjør tiltak som så dokumenteres i egen perm. Videre uttaler informanten at den kunne godt ha vært flinkere til å dokumentere andre uønska hendelser.

Informant to svarer i utgangspunktet at det ikke er noen rutiner. Så trekkes det frem at det benyttes eksternhjelp for å avdekke avvik i HMS delen av KSL. Disse avvikene lukkes innenfor gitt tidsfrist. Informanten mangler rutiner for å lukke andre oppståtte avvik som ikke registreres i eksisterende systemer. Det trekkes også frem en god ide til ei husketavle, men informanten frykter at den aldri kommer opp, likevel innser han nytten av tavla og påstår selv at han ikke er noen systematiker.

Hos informant tre brukes ei notisbok som ting skrives ned fortløpende og sjekker denne lista ukentlig. Har informanten tid til overs tar den fatt i lista, og utfører den oppgaven som passer med den ledige tiden. På lista finnes både ødelagte ting og ideer til forbedringer. Informanten blir tatt av hverdagen og rekker ikke alt som skulle vært gjort. Informanten får dårlig samvittighet, og det er ingen god følelse. Ønske om å rette opp feil er der i form av å skulle ha kjøpt nytt utstyr for da er ting i orden. Dette har ikke informanten råd til så tett etter oppstart.

Informant fire har ikke rutiner, gjør ting fortløpende når de oppdages. Fører inn i KSL i ettertid, når det jobbes med den. Det settes også en tidsfrist og når ting er gjort dokumenteres det.

Hovedfunn er at informantene har i mer eller mindre grad mangelfulle rutiner innenfor ulike områder når det gjelder å håndtere feil og mangler. Informantene føler at de blir tatt av

hverdagen, og en får dårlig samvittighet. Når det gjelder læring finner vi størst grad enkeltkretslæring. De fleste av informantene oppdager avvik og foretar justeringer for å lukke disse. Sitatet under viser hvordan det å være tatt av tiden påvirker dokumentasjonsrutinene til informant to:

Så ser jeg at det er en kraftoverføringsaksel holder på å ryke så er det ofte, at da har jeg ikke noe system, jeg skulle ha notert det mer enn bare bak øret, for da er det manns minne. Når du tar i bruk igjen denne neste gang så er den. Dærskjen dette skulle du jo ha gjort noe med før, i vinter eller dette skulle du da gjøre før eller når du fikk ei ledig tid. Slik har jeg ikke noe system.

Karlsen (2010, a) hevder at det bør være en skriftlig rutine for hvordan en skal rette opp feil og mangler. Slike feil og mangler skal rettes opp der de oppstår, dette gjelder både reparasjoner og nødvendig vedlikehold, samt de endringen en gjør ved rapporteringsrutiner. De tiltak som iverksettes må sees i sammenheng med handlingsplanen for HMS, i vårt tilfelle blir dette KSL. Ved å følge dette kan læring lettere oppstå og en hindrer at avvikene gjentas. Videre hevder Karlsen (2010a) at avvikene skal dokumenteres med beskrivelser, referanser og eksempler. Ved å gjøre dette vil det være lettere å gå tilbake å reflektere over avvikene, du vil lettere se dem opp imot HMS målet for å se om du har rett HMS mål. Hvis arbeidet gjøres på denne måten er det i tråd med den lukkede styringsløyfa.

For tre av informantene mener vi at grunnen til mangel på rutiner ved rapportering er grunnet i at de blir tatt av hverdagen og ikke finner tid til å gjennomføre dette arbeidet slik det burde vært gjort. Informantene våre er daglig leder i egen virksomhet og har mange ulike oppgaver å utføre innenfor begrenset tid. På bakgrunn av tidspress blir oppgaveprioriteringer gjort, og informantene haster fra oppgave til oppgave, de med størst innvirkning på økonomi prioriteres øverst, dette trekkes også frem av Geir R. Karlsen (2010). Filstad (2010) sier at ubundet tid er avgjørende for å etablere og utvikle læring. Uten ubundet tid er det liten rom for refleksjon over hendelser og lite læring oppnås. Feil og mangler rettes opp, dette er avviksbehandling og faller derfor inn under enkeltkretslæring. En informant mener vi kjøper seg til en viss grad fri fra oppgaven igjennom landbrukets HMS tjeneste, og derfor får dårlige rutiner for å fange opp uforutsette feil og mangler mellom hver HMS konsultasjon. Ved å benytte HMS tjenesten mener vi at det oppstår en barriere for dobbeltkretslæring. I Telemarkforsknings (Brandtzæg & Hvitsand, 2013, s. 165) undersøkelse om Bondens miljøplan problematiserer forvaltningen bøndenes bruk av

eksterne krefter til å utarbeide interne planer og dokumenter; det å ha eksterne til å utarbeide dette kan føre til mindre bevissthet og eierskapsfølelse til området. Læringseffekten for informanten i dette tilfellet mener vi blir minimal da det kun er registrerte avvik som lukkes uten videre refleksjon.

Fravær av tid, bevissthet og engasjement rundt håndtering av feil og mangler er barrierer for dobbeltkretslæring. Ved ikke å dokumentere på en god og hensiktsmessig måte vil det være vanskelig å se sammenhengen mellom feil og mangler og HMS målet, og om dette er hensiktsmessig.

4.2.8 Manglende risikovurdering

Vi undersøkte i hvilke grad risikovurdering ble håndtert, videre ønsket vi å finne ut i hvilke grad dette gir læring i forhold til tilpasning av HMS arbeidet til egne behov. Slik sett får vi også kunnskap om informantene avdekker HMS avvik i forkant av en arbeidsoperasjon, og om de lærer av dette.

Det er forskjeller mellom våre informanter. Tre påpeker at de har dårlige rutiner for å gjennomføre risikovurdering skriftlig. Informantene med håndverkerbakgrunn påpeker at de gjennomfører skriftlige risikovurderinger i håndverkeryrket sitt, men dette overføres ikke til landbruket. En informant får ekstern hjelp fra Landbrukets HMS tjeneste, utover dette gjennomføres ingen skriftlig risikovurdering hos denne. Informant en har gjennomført kurs i risikovurdering, men synes at dette er vanskelig og unødvendig mye arbeid. Videre påpeker informanten at risiko i forhold til kvalitet er meget omfattende. Informant fire mener det kunne være lurt å gjennomføre en verne runde eller risikovurdering i sammen med en venn eller nabo, hos hverandre, du ser ting med nye øyne og det blir noe sosialt ut av det. I tillegg ser denne informanten et behov for risikovurdering når det er mange folk og traktorer i arbeid samtidig. Informant to reflekterer over helserisikoen ved bruk av kjemikalier.

Hoved trekk i våre funn er at det mangler rutine for skriftlig risikovurdering, men unntak finnes. Informanten som har håndverkerbakgrunn utnytter ikke muligheten til erfaringsoverføring mellom bransjene, dette er sammen fenomen som vi så under kapitlet om nytte av dokumentasjonen. Den informanten som benytter konsulenttjeneste blir distansert i forhold til å utføre risikovurdering på egenhånd.

Den informanten som har gjennomført kurs i risikovurdering synes dette er vanskelig og mye unødvendig arbeid.

Ved å benytte konsulent tjeneste til risikovurdering reduseres bevisstheten rundt rutiner i risikovurdering, dette vises i sitatet av informant to:

Du prøver jo å sette på noen deksler der det er helt ekstremt. Ikke sant. Jeg har vel ikke noe god rutine å gå over slik å sjå.

Konsulent tjenesten blir en barriere for læring rundt risiko. Effekten blir den samme som vi viste under analysen av rutiner rundt feil og mangler. Eierskap og engasjement er vesentlig for læring. Ved å benytte eksterne ressurser til å gjennomføre oppgaven reduseres dette, og læringseffekten avtar. At risikovurdering sees på som vanskelig, omfattende og mye unødvendig arbeid vises i sitatet fra informant en:

Det er så mange risikoer du skal ha, og det er så mange faktorer at du kunne jo sittet med ei hel hylle med risikovurderinger.

Når opplevelsen av at ting er unødvendige blir ofte slike oppgaver nedprioritert til fordel for andre. Dette ser vi på som det samme fenomenet som å bli tatt av hverdagen. Når oppgaven oppleves som kompleks og vanskelig så vil det kunne føre til at forståelse av egen mestringsevne synker og at oppgaven på bakgrunn av dette bare gjøres etter minstekrav. Å følge minstekravet fører til enkeltkretslæring ved at informantene justerer og lukker registrerte avvik.

4.2.9 Revisjon uten involvering

Vi undersøkte hva informantene gjorde sist de var inne i dokumentasjonssystemet. Her spurte vi også om de hadde utviklet noen tilleggsprosedyrer. Vi ønsket å kartlegge om det var laget noen prosedyrer på nye områder eller innenfor eksisterende områder. Med dette ville graden av refleksjon over systemene kunne avdekkes. Tilslutt spurte vi om involvering av andre i dokumentasjonsarbeidet, dette gjorde vi for å avdekke om det var en eller flere som reflekterte over HMS målene.

Sist informantene var inne i dokumentasjonen sin var det tre som utførte egenrevisjon av KSL. Den fjerde informanten fortalte at den hadde satt inn en del papirer som hadde hopet seg opp gjennom sensommer/ høsten. Han forberedte også neste års dokumentasjonssystem i

form av å lage nye permer. Denne informanten hadde også lukket et avvik som ble identifisert etter en kontroll fra EL- tilsynet.

De to informantene som driver i annen næring relatert til landbruk har utarbeidet egne tilleggsprosedyrer i disse produksjonene. Den ene hadde prosedyrer for hygiene og egne rutiner for verneutstyr. Disse er utarbeidet på flere språk og hengt opp lett synlig for alle de ansatte. I tillegg er det prosedyre for hvordan innkjøring av varer til lagring organiseres. Det er også utarbeidet et system som er enkelt for andre å finne frem i, dette med hensyn til frafall av ledende personell.

En av informantene har tilleggs prosedyrer innenfor brannvern og el- sikkerhet. Denne informanten påpekte at generasjonsskifte førte til utfordringer i revisjonsarbeidet. Og en informant førte dagbok, her føres for eksempel innstilling av såmaskin og lignende. Dette gjør det lettere å ha et utgangspunkt for innstilling neste gang det skal såes.

Ingen av informantene involverte andre i dokumentasjonsarbeidet eller revisjonsarbeidet internt, bortsett fra den ene informanten som benyttet eksterne konsulenter fra landbrukets HMS tjeneste. Denne Informanten bruker også varemottakerene aktivt når det oppstår utfordringer som krever hjelp, og det er en veterinær som går i gjennom relevant dokumentasjon for husdyrholdet. Det var ulike grunnet til hvorfor dette arbeidet ble utført uten involvering av andre.

Våre hovedfunn er at alle informantene hadde utarbeidet egne rutiner innenfor forskjellige områder. Noen av informantene hadde utarbeidet prosedyrer, mens andre førte dagbok over produksjonsrutiner. De informantene som har utarbeidet rutiner utover systemkravet har sannsynligvis erfart at standarden ikke dekket deres behov. Men allikevel er dette bare små justeringer utover minstekravet. Tre informanter involverer ikke andre i revisjonsarbeidet. En benytter konsulenter.

Informant en har utarbeidet egne rutiner på noen områder:

Ja jeg har mye prosedyrer, eller mye og mye. Blant annet da; så har jeg laget prosedyre for de som jobber for meg. Håndvask for eksempel, rutiner etter toalettbesøk, rutiner ved mat og rutiner ved bruk av verneutstyr. Det er lagd både på norsk og på utenlandsk.

Utarbeidelsen av egne rutiner ble i stor grad gjort for å oppnå mindre tilpasninger av systemet til eget bruk. Dette blir en form for enkeltkretslæring. De informantene som gjennomførte egenrevisjon, gjorde det etter opplegget som finnes i KSL. Det går ut på å krysse av i skjemaer om ting er i orden etter kravene. Vi opplevde at informantene at de kun brukte dette som en slags oppfølgingsmekanisme for å avdekke og lukke avvik. Ingen av informantene ga uttrykk for å ha reflektert over HMS måla i denne revisjonen. Informant en sier:

Du må ha HMS heftet, det er også godt tilrettelagt. Du kan krysse av, du kan lage dine egne frister. Du må melde det inn til KSL Matmerk innen... egenrevisjon en gang i året, og så får du en sånn ordentlig revisjon en gang mellom hvert femte og hvert tiende år.

I følge vestlandsforskings evalueringsrapport av KSL (Groven et al., 2004) er det i kvalitetssystemet innebygd en mål- middel rasjonalitet. En slik mål middel rasjonalitet skal i utgangspunktet føre til læring. Dette ved å ha rutiner for evaluering av erfaringer og måloppnåelse. Egenrevisjon faller inn under disse rutinene. Resultatene fra denne prosessen bør tilbakeføres og være en del av forbedringsprosessen i K-HMS arbeidet. Videre sier (Karlsen 2010a) at dersom man endrer den grunnleggende adferden på bakgrunn av slike evalueringer så vil man kunne oppnå dobbeltkretslæring.

Informant en sier dette om involvering:

Det får jeg ikke med meg noen andre på. Også når jeg driver med det blir de litt irriterte på meg fordi jeg driver med detta tullet der. Jeg står litt å ler med dem. Og så er det litt sånn at de andre stoler litt på meg. Alle vet at vi er pålagt å ha det, så alle har dytte dette ansvaret over på meg, så er de ferdig litt selv.

Ved at de ansatte ikke ønsker å involvere seg i HMS revisjonsarbeidet blir det vanskelig å få en felles oppslutning om HMS målet. Dette vanskelig gjør prosessen med å se om målet er hensiktsmessig for virksomheten. Tilbakemelding til leder uteblir og denne går glipp av en diskusjonspartner, informasjons- og læringskilde. Ut ifra det at denne informanten arbeider aleine med HMS og at det er liten grad av involvering blir dermed målet satt av en plikt til å ha dette uten videre refleksjon. Dermed oppnås kun enkeltkretslæring.

Konklusjonen vår innenfor temaer revisjon uten involvering er at man kun oppnår enkeltkretslæring på alle tre områdene: KSL egenrevisjonen har ikke ført til refleksjon over mål, prosedyrene som er utviklet er kun justeringer innenfor eksisterende områder, mens mangelen på involvering bidrar til vanskeligheter med å skape oppslutning og felles refleksjon over det fastsatte målet. vanskeligheter med å skape oppslutning og felles refleksjon over det fastsatte målet.

4.3 Dobbeltkretslæring

4.3.1 Økonomiske forhold er vesentlig for bondens dobbeltkretslæring

To av informantene har gjort omfattende endringer i drifta si. For den ene informanten baserer endringen seg på at råvaretilgangen stoppet, og miljøkrav fra myndighetene. Samt at økonomien ikke var god nok til å kunne brødfø to familier. Endringen som ble gjort baserer seg på økonomisk dokumentasjon og analyse. Den andre informantens endringer har utgangspunkt i observasjon av tidligere drift. Han så at driftsopplegget var ineffektivt og endret på grunnlag av dette. Hos den informanten med kortest fartstid i næringa ble endringer i drifta gjort på grunnlag av dokumentasjon i form av skiftenoteringer, disse endringene er ikke like radikale som hos de to førstnevnte. Radikal endring hos informant to vises i sitatet:

Det var vel litt at jeg hadde lyst til å prøve noe annet utfordrende, og så var det at jeg skulle drive sammen med far og da var økonomien ved å ha bare korn og kjøtt var dårlig da, forholdsvis dårlig.

Denne informanten la om drifta fra korn og kjøttproduksjon til grønnsakproduksjon uten å ha noen historie innenfor denne produksjonen. Informanten har basert sine endringer på tidligere resultatdokumentasjon som regnskapstall og kalkyler, samt indremotivasjon for å produsere andre ting. Det finnes også elementer av tvang igjennom miljøkravene som ble stilt. Hos denne informanten finner vi klare tegn på refleksjon over situasjon, mulighet og årsak, derfor kategoriserer vi dette som dobbeltkretslæring. Vi mener at hovedårsaken til den store endringa lå i tvangselementene som kom fra omgivelsene. Informanten ble tvunget til å ender drifta for å overleve, og måtte derfor finne nye retninger for drifta.

Informant fire gjorde også radikale endringer; gikk motsatt veg av det som er mest utbredt i landbruket, han gikk fra mekanisk til manuell innhøsting:

Kuttet ut noe maskinelt arbeid som var tungvint. Altså som tok mye tid. Jeg gjorde det på en annen måte, så da måtte jeg høste manuelt istedenfor, og sette på mere folk og fikk gjort det mye kjappere. Kortere tid, men kostnadene er nok det samme, men du komprimerer tiden. Når du er avhengig av været.

Informanten gjorde dette for å redusere innhøstingstid. Dette fører til redusert økonomisk risiko ved at kvaliteten på varen holder seg bedre under lagring. Årsaken til ønske om redusert innhøstingstid er basert på tidligere erfaringstall fra produksjonen og refleksjon over disse. Vi opplever at det gamle målet ved mekanisk innhøsting var å kutte lønnsutgifter. Målet med den nye metoden er innhøsting på kortest mulig tid. Her har det foregått en refleksjon over målet og dette har ført til dobbeltekretslearning.

Endringer gjort av informant tre på grunnlag av KSL dokumentasjon oppleves ikke så radikalt som hos de to foregående informantene.

Jeg fører kart over skifter. Og så har vi og prøvd å føre litt sann at den varen der den er på det lageret der, så er den varen bedre eller dårligere enn den varen som er fra det skiftet der da. Så har vi, så prøver vi å se om det er noe forbedringspotensiale.

Informanten viser at dokumentasjonen brukes til refleksjon over hvilke skifter (åkere) som gir hvilke kvalitet på avlinga. Det er både åkerens beskaffenhet og produksjonstekniske vurderinger som gjøres. Ulike elementer settes i et større perspektiv hvor mulige bakenforliggende årsaker prøves identifisert, for i neste runde å gjøre endringer i drifta. Jacobsen og Thorsvik (2007) viser til Marchs læring som utforskning. Dette ser vi hos informanten, den søker kunnskap om nye muligheter eller trusler. Dette gir mulighet for restrukturering av strategier, denne formen for kunnskaps utvikling relaterer vi til dobbeltekretslearning.

Alle funnene vi har gjort i dette avsnittet av dobbeltekretslearning, er relatert til driftsoptimalisering og økonomisk gevinst. Den dokumentasjonen som benyttes i denne sammenhengen er resultatdokumentasjon i form av regnskap og erfaringstall fra produksjonen, i tillegg er M i HMS i form av skiftenoteringer og sprøytejournal brukt som kilde til refleksjon og endring.

4.3.2 Ikke så mye A4

Alle informantene trekker markdager frem som en attraktiv læringsarena. Her får de tilgang til dagsaktuell forskning og kollegial læring. I hovedsak vil det være enkeltkretslæring som oppnås. Arenaen er også god for dobbeltkretslæring, dette vises i sitatet fra informant to:

Det varierer hvilke typer du prater med på markdager, noen er jo mer tekniske. Da er det det tekniske både traktorer, maskiner og tekniske løsninger. I den produksjonen som jeg driver med så er det ikke så mye A4. Det er ikke i alle produksjoner du bare kan gå å kjøpe en maskin. Så du må lage litt og justere litt og slike ting selv.

Det at produksjonen ikke er A4 gjør at informanten søker kunnskap i sine omgivelser, her på markdag. Behovet for innovasjon og nytenkning fører til refleksjon over eksisterende produksjonsmetoder og utstyr, derfor mener vi dette er dobbeltkretslæring.

For å vise dette bruker vi eksempel fra egen praksis: Dette var et anlegg for sortering og pakking av setteløk. Det finnes ingen ferdige linjer som er egnet til denne produksjonen, og de ulike driftsbygninger hos forskjellige bønder. Den sorteringslinja som beskrives her var sammensatt av ulike elementer, med i utgangspunktet andre funksjoner. Det ble benyttet en tørrgjødselvogn, deler fra potethøstere, deler fra gjødseltrekk, en tulipanrensemaskin fra Nederland, deler fra skip og andre maskiner. Dette ble satt i system og styrt med følere, fotoceller og timere. Slike arrangementer innebærer høy grad av innovasjon.

Behov for innovasjon tvinger bonden til å drive dobbeltkretslæring. Behov for innovasjon har utspring i andre kilder. Innovasjon har ikke oppstått på bakgrunn av dokumentasjonsarbeidet.

4.4 Oppsummering og konklusjon

Undersøkelsen har tatt sikte på å besvare problemstillingen:

IK- K- HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket?

Denne problemstillingen har utgangspunkt i vår grunnleggende antakelse om at:

IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen.

4.4.1 Oppsummering av hovedfunn

Enkeltkretslæring

Vanskelig, omfattende, byråkratisk og tungvint: Informantene følger i stor grad minstekravene som stilles igjennom KSL eller varemottakenes dokumentasjonssystemer. Informantene er stivhengige. Systemet er i stor grad til rette lagt for å dekke et minstebehov for dokumentasjon i de fleste produksjoner. Det å tilfredsstillere minstekrav medfører liten grad av refleksjon ut over minstekravene. Stivhengighet er en barriere for dobbeltkretslæring.

Lite refleksjon rundt HMS mål: Det stilles ikke spørsmål om fastsatte HMS mål er de riktige for virksomheten. De undersøkte virksomhetene er små og har begrensede ressurser til dokumentasjonsarbeidet.

Skifteplan og sprøytejournal skaper størst nytteverdi: Dokumentasjonsarbeidet favoriserer driftsoptimalisering, størst nytteverdi av skiftenoteringer og sprøytejournal, disse går imot kvalitet og miljø (K og M). Her finner vi ofte gjenbruk av tidligere dokumentasjonsarbeid innenfor de ovennevnte områdene. Dette danner grunnlag for både justeringer og større endringer.

Dokumentasjon fører til minimale endringer: Dokumentasjonsarbeidet fører i stor grad til justeringer i drifta.

Markdag viktigste arena for læring: Markdager er en viktig kilde for læring i gjennom kollegaer og praksisfellesskap. Kan bidra til driftsoptimalisering ved justeringer eller innovasjoner.

HMS erfaringer deles ikke i landbruket: Erfaringer knyttet til produksjons optimalisering deles. HMS feltet (H og S) oppleves som tabu, mangler tillit til å kunne dele. Temaer det snakkes om kan føre til justeringer eller større endringer avhengig av anvendelse av kunnskapen.

Tatt av hverdagen: Håndtering av feil og mangler er mangelfull. Dette går i størst grad på H og S. Det mangler ressurser til arbeidet, avvikene lukkes, da dette er den enkleste måten å håndtere utfordringen på i en presset arbeidssituasjon. Bruk av konsulentteneste skaper distanse til temaet. Tatt av hverdagen og manglende bevissthet, engasjement og konsulentteneste virker som læringsbarrierer.

Manglende risikovurdering: Risikovurdering sees på som vanskelig, omfattende og unødvendig, selv etter kursing på området. Bruk av konsulentteneste fører til distansering fra temaet. Minstekravene følges opp.

Revisjon uten involvering: Det utarbeides og tilpasses egne dokumentasjonssystemer innenfor KSL, dette er kun justeringer av eksisterende dokumentasjonssystemer. Liten grad av egen produserte nye dokumentasjonssystemer. Egenrevisjon i KSL gjennomføres av plikt uten særlig refleksjon rundt HMS mål. I tillegg dokumenteres ikke avvik tilstrekkelig, risikovurderingen er mangelfull og HMS revisjon gjennomføres uten involvering av andre i virksomheten, på denne måten går en glipp av medvirkningsressursen det er å se en ting på ulike måter. Oppnår heller ikke felles oppslutning om HMS arbeidet.

I følge Karlsen (2010a) er det plikt il at en igjennom revisjon reflekterer over om de oppnådde resultatene er i henhold til HMS mål som er satt, eller om målene i bør endres. Ved bøndernes praksis i egenrevisjonen oppnås ikke kravet om dobbeltkretslæring i IK-forskriften.

Oppsummeringen av undersøkelsen så langt viser at det er lite eller manglende refleksjon rundt de fleste temaer, dette fører til justeringer i drifta, og faller inn under området enkeltkretslæring. Det er heller ingen grunn til i enhver sammenheng å søke dobbeltkretslæring da dette er ressurskrevende og enkeltkretslæring er godt nok.

Dobbeltkretslæring

Økonomiske forhold er vesentlig for bondens dobbeltkretslæring: Dokumentasjonen som benyttes er resultatdokumentasjon i form av regnskap og erfaringstall fra produksjonen, i tillegg er M i HMS i form av skiftenoteringer og sprøytejournal brukt som kilde til refleksjon og seinere endring. Alle funnene vi har gjort i dette avsnittet av dobbeltkretslæring, er relatert til driftsoptimalisering og økonomisk gevinst.

Ikke så mye A4: Innovasjons behov tvinger her bonden til å drive dobbeltkretslæring. Innovasjon har ikke oppstått på bakgrunn av dokumentasjonsarbeidet.

Oppsummering av undersøkelsen når det gjelder dobbeltkretslæring er relatert til økonomi, enten direkte eller indirekte påvirker denne læringa. Radikale endringer baserer seg på vurdering av økonomisk resultatdokumentasjon og økonomisk overlevelse. Produksjonsoptimaliseringer gjennomføres på grunnlag av refleksjon. Innovasjoner i en bransje som ikke er A4, baserer seg på refleksjon rundt behov og muligheter. Dobbeltkretslæring finner vi i all hovedsak i tilknytning til økonomiske hensyn, det er også økonomi som oppgis som hoved verdi for informantene. Områdene hvor dobbeltkretslæring finnes er ved innovasjon og drifts- endring eller optimalisering.

4.4.2 Konklusjon

Formålet med undersøkelsen var å få innsikt i *om, hvordan og hvilke type læring* IK- K- HMS dokumentasjonsarbeidet gir i små og mellomstore bedrifter. Gjennom undersøkelsen har vi kommet frem til at dokumentasjonsarbeid bidrar til læring. Vi fant at dokumentasjonsarbeidet i stor grad gjennomføres av plikt og krav. Det er to områder som også strekker seg utover minstekravet; dette er sprøytejournalen og skifteplanen, disse områdene dekker K og M i IK- K- HMS begrepet. Det er gjenbruk av denne dokumentasjonen som i størst grad bidrar til læring. Vi har funnet ulike grader av læring. Enkeltkretslæring oppnås ved at minstekrav til dokumentasjon følges, avvik lukkes og justeringer foretas. Dette er en ressurs effektiv måte å driftsoptimalisere på. Og i hovedsak er det denne formen for læring vi finner hos bøndene på grunnlag av ulik anvendelse av dokumentasjonssystemene. Dobbeltkretslæring finner vi i all hovedsak i tilknytning til økonomiske hensyn, det er også økonomi som oppgis som hoved verdi for informantene. Områdene hvor dobbeltkretslæring finnes er ved innovasjon og drifts- endring eller optimalisering.

Når vi startet arbeidet med denne undersøkelsen hadde vi en **grunnleggende antakelse** om at:

IK- K- HMS dokumentasjonen som blir gjennomført i landbruket er i stor grad basert på plikt og krav fra myndighetene og varemottakere, og at man dermed har liten læringseffekt av dokumentasjonen.

Den grunnleggende antakelsen vår er delvis gjeldende. I undersøkelsen fant vi at dokumentasjonsarbeidet i stor grad gjennomføres av plikt og krav. Det stemmer ikke at det er liten læringseffekt av dokumentasjonsarbeidet, innenfor Kvalitet og Miljø finner vi læring.

IK- K- HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket?

Gjennom undersøkelsen har vi kommet frem til at IK- K- HMS dokumentasjonsarbeid bidrar til læring. Vi har funnet at IK- K- HMS dokumentasjon fører til både enkelkrets og dobbelkretslæring.

5 Forskningens bidrag

På bakgrunn av funn i undersøkelsen har vi kommet frem til noen anbefalinger som kan forbedre de dokumentasjonssystemene som allerede finnes, slik at disse i større grad fører til læring.

Anbefaling til systemansvarlige

Her tenker vi på de som står bak dokumentasjonssystemenes utforming, dette er landbrukets organisasjoner og ulike varemottakere som for eksempel; slakterier, Tine, Felleskjøpet og Strand Unikorn.

- Bedre funksjonalitet innbakt, med en mulighet for å kunne arkivere ulike dokumenter rett inn i KSL og min profil.
- Bedre mulighet til lokale tilpasninger, kan sees i sammenheng med bedre funksjonalitet. Dette ved å kunne opprette egne mapper. Stiavhengighet må brytes ved å vise eksempler på hvilke muligheter det er for å tilpasse dokumentasjonen for egne behov.
- Bedre opplæring i bruk av systemet. Dette vil kunne bidra til utnytte potensialet i systemet.
- Øke bevisstheten om at HMS dokumentasjon også har et økonomisk gevinstpotensiale. Dette vil sannsynligvis øke engasjementet.
- HMS tema må ufarliggjøres for å oppnå deling og læring, en arena for dette kan være på Landbruksrådgivingas markdager.

Dersom våre informanter hadde utført sitt dokumentasjonsarbeid i henhold til den lukkede styringsløyfen ville de i større grad kunne oppnå både enkelt og dobbeltkrets læring, særlig innenfor helse og sikkerhetsarbeidet. Samtidig krever et slik arbeid at virksomheten har tid og ressurser å avsette.

Videre forskning

Vårt forslag til videre forskning er at en undersøker hvilke motivasjons faktorer som kan bygges inn i systemet for å øke læringsutbyttet. Vi mener at systemet har mye innebygd «pisk» og lite «gulrot». Det bør forskes mer på hvordan «gulrøttene» kan løftes frem slik at bonden ser nytteverdien av å dokumentere.

6 Avslutning

Styrker og svakheter ved undersøkelsen

Styrken i undersøkelsen er at vi har kommet nær informantene ved å gjennomføre intervjuene i deres miljø. Intervjuene har gitt oss en dypere forståelse av hva som påvirker informantenes læringsutbytte når det kommer til dokumentasjonsarbeid. Vi følte at informantene hadde tillit til oss som forskere og derfor snakket åpent om de temaene som ble belyst. En åpenbar styrke for oss som studenter er at vi har vært to i samarbeidet om oppgaven både faglig og praktisk.

Som potensiell svakhet ved undersøkelsen tenker vi på utvalgets størrelse. Samtidig mener vi at vi har fått ut nok informasjon til å besvare problemstillingen. En annen svakhet er at det ikke har blitt gjennomført en undersøkelse med full metode triangulering.

Generaliserbarhet

Denne undersøkelsen kan ikke overføres ubetinget til alle andre virksomheter. Undersøkelsen er gjennomført i virksomheter som er relativt små. Den vil derfor lettest kunne overføres til sammenlignbare virksomheter, for eksempel små og mellomstore bedrifter innenfor håndverk og produksjon, dette er ofte virksomheter som har en enkel struktur.

Egen refleksjon

Vi har gjennomført dette prosjektet som et TEAM. Vi har arbeidet både avhengig og selvstendig mot dette felles målet. Dette er en arbeidsform som har passet for oss begge. Dette arbeidet er det første felles prosjektet vi har gjennomført. Den korresponderende interessen for problemstillingen var det som brakte oss sammen. Vi begynte tidlig å sondere mulighetene for et samarbeid. Dette gjorde at vi var trygge på hvem den andre var, og at våre arbeidsmåter passet bra i sammen. Vi har ved flere anledninger hatt heftige faglige diskusjoner, uten at det har ført til overtråkk i forhold til den andre. Vi har vært flinke til å trekke hverandre igjennom hele prosessen, slik at progresjonen har blitt opprettholdt.

Litteraturliste

Andersen, R. K., Bråten, M., Gjerstad, B. & Tharaldsen, J. (2009). *Systematisk HMS-arbeid i norske virksomheter. Status og utfordringer 2009*. Fafo (Fafo-rapport 2009:51). Lokalisert (20. februar 2015 på <http://www.nhoservice.no/getfile.php/Bilder/Illustrasjoner/hmsrap.pdf>)

Arbeidstilsynet. (s. a.) *Veiledning til internkontrollforskriften*. Lokalisert 20. Februar 2015 på <http://www.arbeidstilsynet.no/artikkel.html?tid=78629>

Brandtzæg, B. & Hvitsand, C. (2013). *Bondense miljøplan- gjennomføring, erfaringer og synspunkter på hvordan planen virker*. Telemarkforskning (TF-rapport nr 321, 2013). Lokalisert 15. Februar 2014 på <https://www.telemarkforskning.no/publikasjoner/filer/2366.pdf>

Bøhmer, E. D. (2014). *3ORG140 Lærende organisasjoner*. Hjemmeeksamen 2014.

De nasjonale forskningsetiske komiteene, (2009). *Hensyn til personer. 7 Krav om å unngå skade og alvorlige belastninger*. Lokalisert 15. februar 2015 på <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/B-Hensyn-til-personer-5---19/7-Krav-om-a-unnga-skade-og-alvorlige-belastninger/>

DNV GL (2010). *Driftsoptimalisering for IKT- DnV*. Lokalisert 29.april 2015 på http://www.dnv.no/tjenester/konsulenttjenester/drifts_vedlikeholdsoptimalisering/driftsoptimalisering_ikt/index.asp

Dokumentasjon. (s.a.). *Arkivverket Riksarkivet og Statsarkivene*. Lokalisert 07. januar 2015 på <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Offentleg-forvalting/Regelverk/Arkivterminologi-bokmaal>

Flyvbjerg, B. (2010). Fem misforståelser om casestudiet. *Social Science Reseach Network*. Lokalisert 05. Januar 2015 på http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2278229

Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften), FOR-1996-12-06-1127 §1 og § 5, (2014). Lokalisert 25. februar 2015 på <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/1996-12-06-1127?q=internkontroll+forskriften>

Gartnerhallen, (2015). *Hjemmesider*. Lokalisert 12. februar 2015 på

<http://www.gartner.no/web/default.asp?id=omoss>

Johannessen, A. Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. Utg.). Oslo: Abstrakt forlag.

Karlsen, G. R., (2010). *Det regulerte arbeidsmiljø*. Oslo: Universitetsforlaget.

Karlsen, J. E., (2010a). *Systematisk HMS arbeid. Leiing for organisatorisk bærekraft*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Karlsen, J. E., (2010b). *Ledelse av Helse Miljø og Sikkerhet* (3. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Matmerk (s. a. a). *Hvorfor KSL*. Lokalisert 19. 03. 2015 på www.honning.no/document-file?pid=Native-ContentFile-File&attach

Matmerk (s. a. b). *KSL STANDARD*. Lokalisert 10. januar 2015 på [http://www.matmerk.no/kunder/matmerk/mm.nsf/lupgraphics/Veileder%201%20Generelle%20krav%20til%20g%C3%A5rden-bm.-2014.pdf/\\$file/Veileder%201%20Generelle%20krav%20til%20g%C3%A5rden-bm.-2014.pdf](http://www.matmerk.no/kunder/matmerk/mm.nsf/lupgraphics/Veileder%201%20Generelle%20krav%20til%20g%C3%A5rden-bm.-2014.pdf/$file/Veileder%201%20Generelle%20krav%20til%20g%C3%A5rden-bm.-2014.pdf)

Matmerk (s. a. c). *Lovgrunnlag for KSL*. Lokalisert 26. februar 2015 på <http://www.matmerk.no/ksl/m-ksl-lovgrunnlag>

Matmerk (s. a. d). *Om KSL*. Lokalisert 10. januar 2015 på <http://www.matmerk.no/ksl/om-ksl>

Matmerk (2015). *Min profil*. Lokalisert 10. februar 2015 URL kan ikkje oppgis på personvernbeskyttet område.

Mehmetoglu, M. (2004). *Kvalitativ metode for merkantile fag*. Bergen: Fagbokforlaget.

Roos, g. von Krogh, G. Roos, J. & Boldt-Christmas, L. (2014). *Strategi – en innføring* (6. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Skog og landskap. *Gårdskart. Landbrukseiendom 0403 - 16/1*. Lokalisert 28. april 2015 på <http://gardskart.skogoglandskap.no/map.html?komm=0403&gnr=16&bnr=1>

Simth M. K. (2013) *Single-loop and double-loop learning*. Lokalisert 08. April 2015 på <http://infed.org/mobi/chris-argyris-theories-of-action-double-loop-learning-and-organizational-learning/>

Stange kommune. (2015). *Hedmarken landbrukskontor. Miljøplan*. Lokalisert 12. februar 2015 på <http://www.stange.kommune.no/article3022-4839.html>

Statens landbruksforvaltning, *For 2003-01-15 nr54 Forskrift om miljøplan*. Lokalisert 12.februar 2015 på https://www.slf.dep.no/no/produksjon-og-marked/produksjonstilskudd/dokumentarkiv/_attachment/9961?ts=12917dceb28

Svartdal, F. (2014). Læring. *Store norske leksikon*. Lokalisert 24. Mars 2015 på <https://snl.no/l%C3%A6ring%2Fpsykologi>

Thomas, G. (2011). *Case Study: A guide for students & researchers*. London: SAGE Publications Ltd.

Vedlegg 2 Samtykke erklæring

Samtykke til deltakelse i studien

HMS dokumentasjon, et bidrag til læring i landbruket?

- Jeg samtykker til å delta i intervju*
- Jeg samtykker til at sitater fra intervjuene kan benyttes i denne studien forutsatt at anonymiteten opprettholdes.*
- Jeg samtykker til at anonyme opplysninger brukt i oppgaven kan publiseres*

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

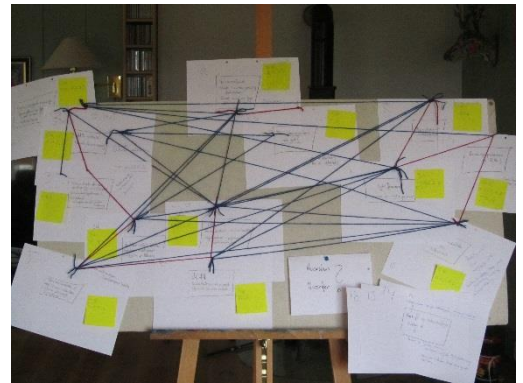
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

(Signert av prosjektleder dato)

Vedlegg 3 Dagboknotater. Bachelor 2015.

April 2014: Første kontakt om å skrive oppgave i sammen hadde vi 4. april 2014. Det var Håvar som tok initiativet. Vi ble raskt enige om å prøve oss frem overfor hverandre for å finne ut om vi kunne passe til å skrive sammen og føle oss trygge på å klare denne jobben i fellesskap. Utover våren og i eksamensperioden hadde vi jevnlig kontakt om studierelaterte oppgaver og problemstillinger. I denne perioden snakket vi også om hvordan vi rent praktisk skulle ordne oss når vi skulle arbeide så tett i sammen over en så lang periode når en bor på Rena og en i Hamar. Ordningen vi kom opp med var at Håvar skulle bli Hamarsing de sammenhengende periodene vi hadde til å arbeide.

19. – 20. September hadde vi første regulære møte om oppgave skrivinga. Vi gjennomførte en idestorming og kom opp med 16 ulike temaer som ble nummerert og satt opp på ei tavle. Videre brukte vi garn i to ulike farger for å se forbindelseslinjer og overlappinger mellom temaene. Ved å jobbe på denne måten fikk vi sortert og kategorisert temaene. Dette var en morsom og interessant måte å arbeide på. Vi opprettet en Dropbox konto for dette prosjektet. Vi startet med litteratursøk i forhold til noen utvalgte søke ord. Vi kom ikke frem til noen konkret problemstilling, men følgende temaer ble vi enige om: Dødsulykker. Arbeidsinnvandring fra Øst Europa. Verftsindustri opp mot primærnæringen Landbruk. Strukturelle kulturelle perspektiver på dette.

I perioden i mellom møtene utførte vi diverse egen aktivitet.

2. Oktober møttes vi på skolens bibliotek for å lete etter litteratur, både artikler og bøker var i fokus i forhold til de temaene vi kom fram til i september. Vi bearbeidet ulike ideer mot en problemstilling som vi kunne bli enige om og kunne gjøres forskbar.

9. Oktober lånte vi de bøkene som biblioteket på skolen hadde om HMS, dette var «hele» 9 bøker.

15. – 16. Oktober var det samling med gjennomgang av bøkene for å finne ut om de egnet seg til de temaene vi ønsket å arbeide med. Vi gransket innholdsfortegnelser og skummet

igjennom de kapitlene vi syntes så interessante ut og gjorde notater over det som var relevant for oss.

22. – 23. Oktober var de ny samling, denne gangen arbeidet vi med artikkelsøk i forhold til ulike kombinasjoner av søkeord. Vi fant også en del statistikk på dødsulykker og ulykker generelt. Vi lagde ei oversiktsliste over litteraturen vi fant. Vi har enda ikke landet på noen problemstilling. Vi ser på ulike nye perspektiver: HMS i et økonomisk perspektiv. HMS integreres som en del av kulturen. Sanksjonskultur / Ytringskultur. Kultur for å tørre å si ifra om feil (ikke varsling) Konsekvenskultur.

8. – 9. November hadde vi samling. Vi har dreid innfallsvinkelen noe i forhold til problemstilling. Vi hadde følgende opplegg:

Hovedtema: HMS. Arbeidsinnvandring
--

Ordene i boksen for hovedtema søkte vi så etter i kombinasjon et etter et med følgende ord:

1.Kommunikasjon. 2. Medvirkning. 3. Ledelse. 4.Kultur. 5.Læring.

Vi bestemte oss for ikke å lete lenger ut enn tre sider i hvert søk, som søkemotor benyttet vi google scholar. Vi sjekket ut treffene våre og la inn i ei liste det som var interessant for oss. Vi fikk ganske bra resultat. Denne Lista ble organisert på et regneark med artiklene i første kolonne under hverandre. De neste kolonnene utover til høyre fikk overskriftene etter de fem temaordene vi hadde brukt i søket vårt. Der etter satte vi kryss utfor artikkelens tittel i den kolona som søkeordet matsjet. Til slutt talte vi opp antall treff og bestemte oss så for hva vi skulle arbeide videre med. Vi hadde hovedtemaene våre og ut i fra score i lista vår kom vi frem til at det var læring vi skulle arbeide med. Vi kom frem til alternative problemstillinger: Personalledelse og læring i et HMS perspektiv. HMS i et ledelse og læringsperspektiv. HMS HR kompetanse, HMS må håndteres i alle virksomheter. Læring av hverandre de to næringene? Hva kan de lære av hverandre. HMS opplæring av utenlandsk arbeidskraft. Arbeidsinnvandring, HMS redusere ulykker fysisk skade på mennesker og materiell, opplæring. Nasjonalkultur og ulykker.

28. – 29. November var det årets siste samling på Ridabu. Denne gangen utarbeidet vi ei litteraturliste. Det viste seg at denne rommet ca 1700 sider med stoff vi ønsket å benytte, vi hadde også noe tilleggs litteratur vi vurderte uten å måle sideantallet.

I Desember la vi alt på is da vi skulle gjennomføre fire eksamener.

Godt nytt år og ny frisk. Vi hadde begge bestemte oss for å følge kurset metode 3 dette semesteret for å ta til oss den teorien vi kunne om kvalitativ forskningsmetode, vi fulgte disse forelesningene frem til kvantitativt tema kom opp. Læringsutbytte synes vi begge var stort. Vi har bygd opp intervjuguiden vår rundt noe av det vi lærte her.

6. – 9. Januar. Vi arbeidet med problemstillinga, dette er ei nøtt. Vi arbeidet også med teorier vi ønsket å arbeide med, vi fant ut at vi kunne lete og arbeide med dette selv om problemstillingen ikke var klar, kanskje dette kunne bidra til en avklaring. Vi arbeidet også noe med avgrensning og begrepsavklaringer.

13. – 15. Januar arbeidet vi hardt med problemstillingen vår, vi synes den ble en god del bedre. Intervjuguiden startet vi også opp med forberedelser til. En del av artiklene vi hadde funnet frem til hadde vi skrevet ut og noen hadde vi sammendrag av, disse leste vi og ble enige om hvilke som var mest relevante å fortsette med. Det ble lest, markert og notert.

20. – 22. Januar. Denne gangen arbeidet vi med å utarbeide spørsmål. Vi utarbeidet også et skjema for intervjuguiden, dette baserte vi på pyramiden som Madsbu presenterte for oss i Metode 3. Bunnen i pyramiden er spørsmålene våre. Neste nivå er beskrivelse, her finner vi ut hva som skjer. Det tredje nivået er begrunnelsen, vi kan spørre hvorfor tror du eller kan du si noe mer. Det siste nivået er toppen av pyramiden, her kommer vi til teoretiseringen og følgende spørsmål stilles; hva tror du er årsaken? Ved å følge denne fremgangsmåten tror vi det også vil bli letere for oss i analysearbeidet. Vi har under hele arbeidet så langt tenkt tilbake på trakta vi fikk presentert i metode 1 hvor vi skulle arbeide for å finne dråpen i nedre enden. Snur vi nå pyramiden sitter vi igjenn med trakta og forhåpentligvis dråpen vi leter etter.

Onsdag ringte Eli til Laila Grødal i arbeidstilsynet. Gjorde et kort telefon intervju. Referat ble skrevet og satt i permen.

Vi leste også hver for oss om organisasjoner. Vi lagde boblekart over temaene våre. Og vi så på KSL papirer for at Håvar skulle få et innblikk i hva denne dokumentasjonen dreier seg om.

Torsdag klokken 13.00 hadde vi møte med Inge, og endelig falt problemstillingen på plass. Vi skal fra nå arbeide med: IK-K-HMS dokumentasjon et bidrag til læring i landbruket?

27. – 29. Januar var tid for operasjonalisering av den nye problemstillingen vår. Vi så på enkelkrets- og dobbelkretslæring. Fant krav til IKforskriften. På seminar i metode 3 lærte vi om empiriske indikatorer og fikk disse inn i intervjuguiden.

3. – 5. Februar arbeidet vi mer med intervjuguiden. Vi sammenholdt de empiriskeindikatorene vi hadde funnet med spørsmålene vi hadde lagd. Og hva er det ideelle innenfor dokumentasjon. Vi arbeidet noe med deffinisjoner. Intervjuguiden ble sendt til Inge for gjennomsyn.

18. – 20. Februar. Kvelden den 18. oppjusterte vi intervjuguiden og Håvar prøve intervjuet Eli. Dette var en merkelig opplevelse for Eli, det var helt annerledes å bli stillt spørsmålene enn forventet. Selv om spørsmålene var kjent opplevdes de som nye på denne siden av bordet. Totalt sett synes begge at intervju situasjonen fungerte greit og alle spørsmålene virket som de skulle. Torsdag den 19. gjennomførte vi prøveintervju med en bonde vi kjente godt til. Vår opplevelse av dette var veldig bra, vi spurte også om informantens opplevelse og han hadde samme inntrykk som oss. Rollefordelingen vår var at Håvar intervjuet og Eli fulgte med i intervjuguiden for å følge opp at alle spørsmål ble gjennomgått. Informanten syntest det var greit at Håvar intervjuet da han kjente Elis bakgrunn og en del av spørsmålene derfor ville bli litt rare om hun stillte dem.

24. – 26. Februar. Vi fulgte opp prøve informanen vår for å finne ut litt om hvordan intervjusituasjonen hadde virket, og om denne hadde påvirket han på noen måte. Han sa at intervju situasjonen hadde vært grei og at han ikke hadde blitt påvirket på noen måte. Men han hadde snakket med venner og kollegaer om HMS og de andre temaene vi hadde snakket om uka før. Vi mener at informanten ble påvirket, men i en positiv retning ved å ta opp HMS når han var i kaffeslaberas med kamerater og kollegaer. Denne samlinga brukte vi også til å skrive teori og metode. Vi har også avtalt intervjuer, tre neste uke og et uka der etter.

3. – 5. Mars. Tirsdag kveld gikk med til sosialisering, ser på det som en viktig del av oppgave arbeidet. Onsdag klokka 10. 00 hadde vi vårt første intervju, planen var å ha dette hos informant, på grunn av noen sorte svaner endte vi opp i det offentlige biblioteket, det fungerte greit men ikke helt optimalt da det var noe støy i lokalene. Det viste seg at opptakene var super bra likevel. Etter intervjuet diskuterte vi hva som gikk greit og hva som kunne gjøres annerledes. Dette medførte at vi korrigerer litt før neste intervju. Det andre intervjuet hadde vi midt på dagen på informantens kjøkken. Dette intervjuet gikk etter planen. Vi opplevde det som litt tregt i begynnelsen, men det tok seg opp etter hvert (Dette er det intervjuet det i ettertid har kommet mest ut av). Etter intervjuet snakket vi om positive og negative sider ved dette intervjuet og gjorde forberedelser til neste dags intervju. Vi bestemte at det tredje intervjuet skulle bære enda mer preg av samtale. Dette intervjuet ble også gjennomført på informantens kjøkken. Settingen opplevdes som lett og naturlig. Håvar og Eli utfyllte hverandre på en fin måte i gjennom intervjuet (når vi i etterkant lyttet så ble det mye samprat, samtale intervju med tre personer er ikke optimalt for uøvede når det skal transkriberes). Enda godt vi ikke har gjennomført et gruppe intervju, noe vi lurte litt å å gjøre.

Eli skriver ut intervju 1 og 2. Tidsforbruket er formidabelt. 6 minutter tok 60 minutter å skrive ut. Håvar skriver ut intervju 3, og 4 når det er gjennomført neste uke.

11. – 13. Mars. Onsdag kveld gjennomførte vi 4. intervju på vår adresse. Dette gikk greit, men vi måtte fiske mer enn vi hadde gjort på de tidligere intervjuene for å få den informasjonen vi trengte på en del punkter. Torsdagen benyttet vi til å skrive en del teori, Håvar skrev ut intervju 3 og Eli om læring. Fredag hadde vi en heftig diskusjon om enkel- og dobbelkretslæring, vi forholdt oss saklige begge to og ble enige om å ta en prat med Inge over helga om dette temaet. Egentlig veldig forfriskende med en slik heftig diskusjon, og det beste at jeg (Eli) klarte å holde meg på matta.

17. – 19. Mars. Tirsdagen etter forelesning snakket vi med Inge om Enkel- og dobbelkretslæring, det vi fikk ut av samtalen var egentlig ikke veldig fag faglig, han syntest det var bra at vi diskuterte. Vi er enige om hva som er hva og at når vi møter på fenomenene enkel og dobbelkretslæring så skal vi ikke dra dobbelkretslæring for langt, vi kan antyde men ikke konkludere. Kvelden ble brukt til fagprat. Onsdag ble intervju skrive avsluttet. Eli skrev ferdig om dokumentasjon. Torsdagen arbeidet vi med hver våre temaer: Håvar – HMS og Eli - Læring.

24. – 27. Mars Denne perioden ble det mye skriving. Torsdagen skrev vi ut det vi hadde i teorikapitlet vårt og leste igjennom hver for oss. Vi klippet og limte sammen produktene for å optimalisere delene som vi fant ut at kunne kombineres. Vi synse det ble ganske greit og utbytte av å lese det sammensatte produktet ble etter dette ganske godt.

31. Mars – 3. April. Vi tok turen til informanten vi brukte i prøveintervjuet for å se om vi kunne få tatt noen bilder som vi kunne relatere til HMS. Det ble også sett etter mulige HMS illustrasjoner hos Eli. Vi leste ulike temaer hver for oss, og diskuterte den enkeltes tema når noe interessant dukket opp. Dette var en grei måte å jobbe på, og det ga innsikt i den andres arbeidsområde.

7. – 9. April. Jobbet med analysen etter klipp og lim metoden. Alle informantene har fått egen farge kode og merkes. Samler tema for tema ved å klippe det ut fra intervjuene og så lime på papir ruller for seinere å skrive det ut. Vi leste igjennom det vi hadde funnet og skrev notater om de funnene som ble gjort. Sitatene vi ønsker å bruke merket med egen farge for å finne dem tilbake når dokumentet skal skrives. Går superbra, morsomt å jobbe på denne måten. Vi endte opp med 21 ulike papir ruller.

13. – 16. April. Det som var kommentert på rullene ble så skrevet inn i et dokument for dataene. Har også satt inn alle sitater vi har tenkt å ha med i oppgaven. Totalt ble dette 16 sider. Begynnte å ferdigarbeide datapresentasjon med en mellomdiskusjon.

20. – 21. April. Håvar har nå fått jobben med å skrive og lese, Eli er ute av drift, et øye som ikke fungerer. Vi arbeidet med sammenfatning av data på de to siste spørsmålene i intervjuguiden. Arbeidsmåten fungerte greit. Eli følte seg litt utenfor da Håvar er mann og ikke takler med enn to ting om gangen, han forholdt seg taus til en avveksling. Vi kjørte oss aldeles fast og ble enige om å la det ligge til etter vi hadde snakket med Inge. Håvar kom også på at den røde tråden var litt borte, sjekket og den var der allikevel.

22. April. I dag har vi vært hos Inge for veiledning. Den veiledningen vi fikk krevde stor grad av dobbelkretslæring. Det ble tatt opp overskrifter og det å holde seg til problemstillingen igjennom hele dokumentet. Data presentasjon, drøfting/diskusjon og resultat presentasjon brukte vi mye av ettermiddagen til å reflektere over. Vi kom frem til en felles forståelse av hvordan vi skal fortsette. Prøver dette i kveld og sender over til veileder

og ber om en tilbakemelding på om vi er på riktig veg i morgen. Vår opplevelse av oppgaven etter møtet var at den gikk fra å være vår vakre BABY til en fugleunge.

23. – 26. April. Nå var planen å få fugleungen til å bli en kylling, noe vi liker bedre. Vi gikk løs på dokumentet med data, diskusjon og analyse med saks, papir og limstift. Klipp og lim med nye overskrifter. Vi har nå delt datadokumentet i to hoved deler. Den første delen er bakgrunnsinformasjon som vi trenger for å forstå og kunne tolke dataene i den neste delene. Den andre delen handler om læring, den er delt i enkel- og dobbelkretslæring. Dette arbeidet var ferdig midt på dagen fredag 24. Resten av fredag og frem til og med søndag arbeidet vi med drøftinga av funnene opp i mot læring. Konklusjon ble også gjort. Vi føler nå at kyllingen er på plass og begynner å ta seg litt bedre ut. Vi er glad for at Inge veiledet oss på rett veg og at vi måtte tenke selv for å løse floken vi hadde lagd. Dette ga oss innsikt og stor grad av læring. Oppgaven ble sendt over til Inge, vi har avtale med han på tirsdag.

27. April. Vi fikk gjennomført dagens plan som var å skrive sammendrag og innledning. Innledningen starter med noe bakgrunn for dokumentasjon, dette hentet vi ut av teori kapitlet, det gjorde dette kapitlet litt lettere. Og leseren får en forståelse for hva temaet i oppgaven går utpå. Håvar startet med å gå igjennom noe av teorien og gjorde utbedringer, dette er et arbeid vi fortsetter med etter at metoden er på plass. Etter dagens arbeidsøkt diskuterte vi produktet og ble enige om hvilke oppgaver som gjenstår og hvem som tar disse når. Arbeidsplanen ble nedskrevet for nå kan vi ikke gå på husk lenger.

28. April. I dag har vi ikke fått gjort så mye i oppgaven. Full dag på Rena med forelesning. Vi hadde også bibliotekavtale angående referanser og fikk god hjelp av Cecilia. Og vi var i veiledning med Inge, den var nyttig, anbefalingene ble fulgt opp i kveldens arbeidsøkt. Vi rakk å ferdigstille metoden og gjorde noen små justeringer før vi sendte dokumentet tilbake for gjennomsyn. Det vi ikke rakk er overført til arbeidsplanen for uka.

29. April. I dag har vi arbeidet stykkevis og delt. Tettet huller som er påpekt. Forbedret noe med å sette inn utdypende sitater og diskusjon rundt. Fikset på referanser. Håvar har arbeidet med læringskapitlet, har hentet inn litt mer om enkel- og dobbelkretslæring. Har levert metode kapitlet til korrektur.

30. April. Nå begynner det å bli litt fjær på fugleungen. I dag har vi arbeidet med referanser og en gjennomgang av teorien. Utarbeidet en figur. Teorien avslutter vi i morgen. Vi har nå arbeidet en lang periode med arbeidsdager på 10 til 12 timer, i dag stoppet hodene våre å

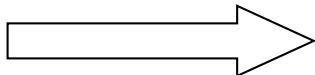
fungere i 17 tida. Vi tok derfor kvelden. I morgen følger vi opp tilbakemeldinger. Planen er at vi leser siste korrektur på lørdag.

1. Mai. I dag har vi pusset på oppgaven på bakgrunn av konstruktive tilbakemeldinger fra veileder. Hovedfokus har vært på innledning og avslutning. Har tatt prøveutskrift i dag også.

2. Mai. Det nærmer seg.

3. Mai. Ferdig.

Vedlegg 4 Intervjuguide

			Beskrivelse.	Begrunnelse.	Teoretisering.
	Hjelpe spørsmål MADSBUs pyramide		Hva skjer?	Hvorfor tror du? Kan du si noe mer om dette?	Hva tror du er årsaken?
		Undertema	Dokumentasjon	Læring	Indikatorer
			Systemdokumentasjon(S) Resultatdokumentasjon(R)	Enkelkrets(E) Dobbelkrets(D)	Empiriske indikatorer
1.1	Innledning:	Fortell oss litt om drifta Involvering av generasjoner Erfaringslengde Sesong svingninger Ansatte: Fast, sesong, antall.			Næringskode Driftens størrelse
1.2	Verdi:	Hva er viktig for deg i drifta			Verdispørsmål
2.1	Dokumentasjon:	Hvordan opplever du kravet til dokumentasjonsarbeidet?	S/R		Krav til KS Holdning (positiv negativ)
2.2		Hvilke dokumentasjonssystem bruker du?	S		KSL, Gilde, Tine andre
2.3		Hvordan synes du at dokumentasjonssystemet fungerer?	R	E/D	Nytte, tvang tungvint, greit
2.4		Har du/dere mål for HMS arbeidet?	S	E	Mål
2.5		Hva dokumenterer du?	S/R	E/D	Prosedyre, Risikovurdering, tiltaksplan, opplæring, sprøytejournal, stamtavle.
2.6		Når dokumenterer du? Fortløpende eller rutinemessig?	S/R	E E/D	Prosedyre og rutine
		Gjør du endringer i ettertid?		D	
		Kan du gi eksempel på når du sist dokumenterte i henhold til IK-HMS?			
2.7		Hvilke nytte har du av dokumentasjonsarbeidet ditt? (Relatert til læring)	R	E/D	Gjenbruk av informasjon/opplysning fra dokumentasjonen

2.8		Hvis du gjør endringer i drifta, hva er da bakgrunnen for det?	S/R	E/D	Korrigerings, feil, mangler Nye behov teknologi, avlastning
3.1	Læring:	Hvilke opplæringstilbud kjenner du til som kan være aktuelle for deg?		E/D	Læringsarena: Kurs, møter, samtaler, ide utveksling, NLR
3.2		Hva lærer du av? Hvilken nytte har du av dette?			
3.3		Hva bruker du av det du lærer på kurs? (Når? Sist uke forrige måned, forrige sesong)			
3.4		Bruker du noe av dokumentasjon i arbeidet ditt? Hvordan bruker du det?	R	E/D	Læringsarena: Gjenbruk av opplysninger
3.5	Enkelkrets	Har du rutiner for å håndtere feil og mangler med KSL som utgangspunkt?	S	E	Feilretting, års revisjon, enkeltoperasjoner, pliktøp
3.6		Dersom du gjennomfører risikovurdering, når gjennomfører du denne?			
3.7	Dobbelkrets	Sist du gikk igjennom dokumentasjonen din, hva gjorde du da?	S/R	D	Se tilbake for å videreutvikle Se en hendelse utover det som skjedde
3.8		Har du laget noen tilleggsprosedyrer utover det som står i veilederen fra KSL?			
3.9		Involverer du andre i HMS dokumentasjonen din?	S/R	D	Holdning og verdi.
3.10		Deler du erfaringer med kollegaer? Hvilke erfaringer deler du?		D	Verdi i bransjen, holdningsendring, ideutveksling, læring, erfaringsoverføring
3.11		På hvilke måte deler du erfaringer? Hvordan gjorde du det sist?			
3.12		Er dokumentasjonen nyttig? (Hvordan)			
5	Oppsummering	Er det noe du har å tilføye? Var det noen spørsmål som var uklare?			